

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta informatiky a statistiky

**Analýza vlivu rodinné politiky na
porodnost v České republice a Švédsku**

Bakalářská práce

Studijní program: Kvantitativní metody v ekonomice

Studijní obor: Sociálně ekonomická demografie

Autor: Alena Vašířová

Vedoucí práce: doc. Ing. Ladislav Průša, CSc.

Rok: 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Analýza vlivu rodinné politiky na porodnost v České republice a Švédsku* vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne

.....

podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. Ing. Ladislavu Průšovi, CSc., vedoucímu bakalářské práce, za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k jejímu vypracování.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá rozbořem rodinných politik České republiky a Švédska, jejich vývojem od poválečného období až po současnost, jejich vlivem na porodnost v obou státech a následným porovnáním. První část je zaměřena na teoretická východiska, základní pojmy, principy a vazby uplatňované v rodinné politice a základní vymezení demografických pojmů v oblasti porodnosti. V druhé části jsou rozebrány vývoj a nástroje rodinné politiky a její vliv na porodnost v České republice. V třetí části je stejná struktura uplatněna na Švédsko. V poslední části je shrnutí a porovnání obou zemí v oblasti rodinných politik a porodností, pak jsou České republice doporučena opatření k zlepšení podpory rodin s dětmi s následkem zvýšení porodnosti.

This bachelor work deals with the analysis of family policies Czech Republic and Sweden, the development of the post-war period to the present, their influence on fertility in both countries and then comparison. The first part focuses on the theoretical background, basic concepts, principles and constraints applied in family policy and basic demographic definition of terms in the birth rate. The second part deals with the development and tools of family policy and its impact on the birth rate in the Czech Republic. In the third part is the same structure applied to Sweden. The last section is a summary and comparison of the two countries in the field of family policies and fertility and the Czech Republic are recommended measures to improve support for families with children, resulting in an increase in the birth rate.

Klíčová slova

Rodinná politika, rodina s dětmi, porodnost, úhrnná plodnost, Česká republika, Švédsko

Keywords

Family policy, family with children, natality, aggregate fertility, Czech Republic, Sweden

Obsah

Úvod	1
1. Rodinná politika a porodnost – základní teoretická východiska	3
1.1 Vymezení a charakteristiky rodinné politiky (vč. úlohy rodiny a rodinné politiky ve společnosti)	3
1.2 Principy, nástroje, modely a cíle rodinné politiky	5
1.2.1 Principy rodinné politiky	6
1.2.2 Nástroje rodinné politiky	7
1.2.3 Modely rodinné politiky	11
1.2.4 Cíle rodinné politiky	12
1.3 Porodnost – definice, základní pojmy, výpočet porodnosti	14
2. Vývoj rodinné politiky a porodnosti v České republice	19
2.1 Vývoj rodinné politiky a porodnosti 1945 – 1989	19
2.1.1 Nástroje rodinné politiky v letech 1945–1989	20
2.1.2 Vývoj porodnosti v letech 1945–1989	25
2.2 Vývoj rodinné politiky a porodnosti 1989 – 2011	28
2.2.1 Nástroje rodinné politiky v letech 1989 – 2011 a současnost	29
2.2.2 Vývoj porodnosti v letech 1989 – 2011	34
3. Rodinná politika a porodnost ve Švédsku	37
3.1 Vývoj rodinné politiky	38
3.2 Nástroje rodinné politiky Švédska	39
3.3 Vývoj porodnosti	44
4. Porovnání rodinné politiky a porodnosti České republiky a Švédska	47
4.1 Shrnutí	47
4.2 Doporučení pro Českou republiku	51
Závěr	53

Seznam grafů	55
Seznam tabulek.....	55
Seznam tabulek v příloze	55
Literatura	56
Přílohy	59

Úvod

Rodinná politika je často diskutovaným tématem sama o sobě, už jen z toho důvodu, že je rodina nejstarší a nezákladnější stavební jednotkou společnosti. Podpora rodiny, tak udržuje stabilitu celé společnosti a také je to významná investice do lidského kapitálu jako takového. Avšak v poslední době, která je zaměřena hlavně na ekonomickou prosperitu a cíle jedince, je nutné tuto instituci chránit a podporovat, i proto je stát ochoten převzít nějaké funkce rodiny na sebe. Elementárním problémem však zůstává, kam až může stát zasahovat, aby nepoškodil svobodnou volbu rodiny. Je zřejmé, že například funkce výchovná či reprodukční zůstávají v rukou rodiny.

Zvláště reprodukční funkce je v poslední době ještě důležitější než kdy jindy, než funkce ostatní a než podpora rodiny sama osobě. Zasadí-li se totiž, rodina do demografické oblasti je její reprodukční funkce klíčovou vlastností. Ještě diskutovanějším tématem tedy je stárnutí obyvatelstva a jeho úbytek přirozenou měrou. Ohledně této oblasti již byly vypracovány studie např. obnova obyvatelstva náhradovou migrací nebo i celé reformy např. důchodová reforma, ale ani jedna z nich nenašla stálé řešení problému. Nejpřirozenější obnovu obyvatelstva, zpomalení jeho stárnutí a částečné vyřešení financování důchodů přináší opatření ke zvýšení porodnosti. Takovými opatřeními se již začaly zabývat jednotlivé státy i Evropská unie jako celek. V České republice však k bujným diskuzím na toto téma stále moc nedochází.

Pro výše zmíněná kritéria, z obav z budoucnosti i ze snahy pomoci příštím generacím mě toto téma velice zajímá. Zajímá mě ovšem také proto, možná především, že jsem žena, která se na rodinu těší a nechce si vybírat mezi možnostmi být úspěšná v práci a být stará matka (jestli vůbec matka) nebo možnostmi užít si své rodiny v relativním mládí, ale poté nenajít uplatnění, protože to je, podle mého, prioritní problém při rozhodování k založení rodiny.

Práce se tedy zabývá analýzou vlivu rodinné politiky na porodnost, a aby bylo možné tento vliv lépe určit a poznat, je analýza zasazena do průběhu poválečného období až do současnosti, tak je učiněno i pro Českou republiku i pro Švédsko, se kterým budou

porovnány vývoje i nástroje rodinných politik a vývoj porodnosti. Porovnání obou států je klíčové, protože na jeho základě budou České republice vyřčena doporučení k zlepšení situace podpory rodin, nejen s účelem pomoci rodinám sociálně slabým, ale především k motivaci zakládání nových rodin. Právě Švédsko jsem si vybrala, i přes to že nemá nejvyšší porodnost v Evropě, z důvodu jeho dlouhodobé snahy k zlepšení a realizaci podpory rodin s dětmi, hlavním faktorem však je stabilita tohoto zaměření. Podpora rodin s dětmi ve Švédsku je rozsáhlá, štědrá a plošná, to vše si tento stát může dovolit z vysoké míry zdanění a tím i vysoké míry přerozdělování, co však je obdivuhodné, je jeho zaměření na zrovnoprávnění pohlaví při péči o děti, což vzájemně řeší otázku rovnoprávnosti žen na trhu práce a jejich vyšší uplatnění, což je podporováno širokou a kvalitní sítí zařízení pečující o děti předškolního věku, zabývá se tedy i otázkou slučitelností rodičovských a profesních rolí.

Cílem práce je určit jaká opatření rodinné politiky a za jakých okolností mají pozitivní vliv na porodnost. Po tomto zjištění, je dalším cílem doporučit České republice některá z těchto opatření, která byla inspirována švédským královstvím, kde se osvědčila. Pomoci tak České republice rozpoutat alespoň částečnou diskuzi a zvýšit povědomí občanů o této oblasti.

Přičemž při tvorbě této práce budou použity hlavně metody analýzy, jak již název napovídá, ale také syntézy, indukce a dedukce, kde mi bude oporou odborná literatura jak ve formě tištěné, tak i elektronické. Samozřejmě při závěrečném porovnávání obou států bude také použita metoda komparace.

1. Rodinná politika a porodnost – základní teoretická východiska

Tato kapitola pojednává o základních teoretických východiscích, kde budou vysvětleny nejen základní pojmy a popsány základní souvislosti rodinné politiky, ale bude také vymezena úloha a významnost rodiny ve společnosti. Úkolem této kapitoly je popsat a zanalyzovat rodinnou politiku a porodnost tak, aby v dalších částech práce byly výstupy a závěry co nejsrozumitelnější.

1.1 Vymezení a charakteristiky rodinné politiky (vč. úlohy rodiny a rodinné politiky ve společnosti)

Podle Velkého sociologického slovníku je rodina vymezena jako „*obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou*“ s funkcemi reprodukce, výchovy, socializace potomků a přenosem kulturních vzorů.¹ Podle Sociologického slovníku je rodina vymezena jen jako „*forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.*“² A v české legislativě, i přesto že pracuje s pojmem rodina relativně často, není tento pojem výslovně vymezen vůbec.

Všeobecně se rodina považuje za základní stavební prvek společnosti. Již od prvních mezilidských vztahů je rodina jako základy domu, na kterých se poté staví celý dům neboli celá společnost. Rodina si stále ponechává tuto významnou roli a to i přes to, že se v nynější době od významu rodiny ve společnosti ustupuje, zkracují se vztahy s širším okruhem rodiny a klade se důraz především na jádrovou rodinu (tj. rodiče s dětmi) a na jednotlivce. Není divu, že v dnešní době, která je zaměřená převážně na ekonomickou výkonnost a prosperitu, nezbývá moc času na rodinné aktivity. I proto se stále více rozvíjí

¹ PETRUSEK, M., *Velký sociologický slovník*, Praha: Karolinum, 1996, sv. II. str. 940

² JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2007, str. 285

vztahy založené na volnějším spěti (tj. vztah druh/družka), bezdětnosti nebo sníženém počtu dětí v rodině a tento trend stále vzrůstá.

Jelikož je podpora rodin součástí investice do lidského kapitálu, je i investicí do soudržnosti a rozvoje společnosti. Z těchto důvodů se akceptuje podpora a převzetí různých rolí státem.³ Rodina je tudíž ve většině států předmětem zvláštní podpory prostřednictvím opatření rodinné politiky, většinou se realizuje právními, ekonomickými a sociálními normami. Nejvýznamnější bývá podpora rodin s ekonomicky závislými dětmi (tzv. „nezaopatřenými“ dětmi).⁴

Stejně jako má rodina mnoho různých definic, má i rodinná politika nejasné vymezení. Rodinná politika má za úkol pomoci ženám (vyrovnat se fyziologickými procesy, jako jsou těhotenství, porod nebo mateřství), ale také pomoci oběma rodičům s mateřstvím, výchovou a výživou dětí. Nezapomíná však ani na situace spojené se selháním rodiny (např. zanedbání péče nebo dokonce týrání) nebo při úmrtí člena rodiny (např. živitele rodiny).⁵ V další definici, která je nejspíše veřejností nejvíce vnímána, je rodinná politika vymezena jako *„soubor praktických opatření, která jsou zaměřena na rodinnou jednotku, na podporu rodiny v rámci sociální politiky.“*⁶ Je to pravděpodobně jedno z nejširších vymezení rodinné politiky. U vymezení rodinné politiky Národní koncepcí se definice zaměřuje už i na sociální funkce, podle ní je rodinná politika: *„politikou podporující rodinu ve všech jejích základních sociálních funkcích (prorodinná politika) a vycházející z přesvědčení, že péče o děti a jejich výchova není jen soukromou záležitostí rodičů, ale i významným prvkem úspěšného rozvoje společnosti.“*⁷ Podle odborné literatury může být rodinná politika vymezena (podle H. Lamperta) jako: *„soubor opatření a zařízení, kterými nositelé této politiky sledují cíl chránit a podporovat rodinu jako instituci, která plní pro společnost nepostradatelné funkce“* nebo také (podle S. Prestona) že: *„rodinná politika by*

³ MPSV, Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí, *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*, Praha: MPSV, 2008, str. 7

⁴ KREBS, V., a kol. *Sociální politika*, Praha: ASPI, a.s., 2007, str. 348

⁵ TOMEŠ, I., *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*, Praha: Sociopress, 1996, str. 109-115

⁶ KREBS, V., a kol. *Sociální politika*, Praha: ASPI, a.s., 2007, str. 349

⁷ MPSV, Národní koncepce rodinné politiky, Praha: MPSV, 2005, str. 3

*měla manželským dvojicím poskytnout prostředky a podmínky k vytvoření rodiny s takovým počtem dětí, kolik si rodina přeje mít.“*⁸ Jak bylo řečeno, definic je opravdu mnoho, ať již jsou v úzkém nebo širokém vymezení, v základních otázkách se většina z nich shoduje.

Rodinná politika je tedy souhrn aktivit a opatření zaměřené na podporu rodiny, která zasahují jak do veřejné oblasti života společnosti (např. školství, zdravotnictví, bydlení atd.), tak i do oblasti soukromí rodin a měla by respektovat svobodu, sebeurčení členů a schopnost rodin samostatně se rozhodovat tak, aby neovlivnila rodinné chování.⁹ Tím nastává problém, do jaké míry má zůstat rodina autonomní a do jaké míry může stát do rodiny zasahovat.

Jak už bylo v úvodu řečeno, téma rodinné politiky je nyní aktuální z důvodů nízké porodnosti a zároveň zlepšujících se úmrtnostních poměrů, což má za následek stárnutí populace. Je tedy pochopitelné, že řady vlád se snaží prosazovat pro-rodinné politiky, aby byla rodina schopná vychovat další generace a úhrnná plodnost neklesala dále pod hranici prosté reprodukce (2,1 dítěte na ženu¹⁰), ba se k této hranici přiblížila, v nejlepším případě ji převýšila.¹¹

1.2 Principy, nástroje, modely a cíle rodinné politiky

Jak již bylo řečeno v předcházející části, česká společnost přechodem na tržní hospodářství, prošla proměnou také svých hodnot a priorit. Při důrazu na individualitu a výkon utrpěly hodnoty jako solidarita, tolerance a soudržnost, které jsou pro funkční rodinu stěžejní. Například se vytrácí solidarita bezdětných s rodinami s dětmi. Začíná převládat názor, že volba mít děti, je jen volbou preferencí jednotlivců a stát by do této volby neměl zasahovat. Což kritizuje i Národní koncepce rodinné politiky, která přímo

⁸ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., *Sociální politika*, Praha: Codex Bohemia, 1997, str. 238 – obě citace

⁹ MPSV, Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí, *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*, Praha: MPSV, 2008, str. 8

¹⁰ podrobněji viz kapitola 1.3

¹¹ MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I.*, Praha: VÚPSV, 2003, str. 3

tvrdí, že: „Stát uspokojivě neplní vůči rodinám roli garanta sociální spravedlnosti, protože nedostatečně kompenzuje morální i finanční náklady, které rodiny investují do vzniku celospolečensky nenahraditelného lidského kapitálu.“¹² Avšak stát by se měl spíše snažit o utužení soudržnosti rodiny a její lepší uplatnění na současném trhu práce, aby se rodina mohla aspoň pokusit, postarat se o sebe vlastními silami a nemusela být zcela závislá na podpoře státu.

1.2.1 Principy rodinné politiky

V předchozím textu bylo nastíněno již pár principů rodinné politiky, resp. sociální politiky všeobecně. Takovýchto principů lze sledovat několik, ale mezi nejpoužívanější patří čtyři následně vyjmenované:¹³

- **Princip sociální spravedlnosti**

Princip sociální spravedlnosti je klíčovým principem sociální politiky, jelikož je spravedlnost považována za základní mravní i náboženskou hodnotu a základ právního řádu státu. Tento princip je založen na spravedlnosti procesů rozdělování a přerozdělování příjmů a příležitostí. Ačkoliv je tento princip možno chápat pouze relativně, je možné jej přiblížit několika dalšími principy např. výkonu a zásluhy, souladu mezi vstupy a výstupy, rovnosti, rovných příležitostí nebo sociální potřebnosti a to i přes to, že některé z nich se navzájem vylučují. Model sociální spravedlnosti typický pro vyspělé země s tržní ekonomikou se nazývá model „pevného dna a otevřeného stropu“. Čímž pevným dnem je myšlen princip potřebnosti a otevřeným stropem je myšlen princip výkonu a zásluh.

- **Princip sociální solidarity**

Solidarita se všeobecně uplatňuje na mnoha rovinách a je možné na ni nahlížet z různých úhlů pohledu. Mezi velmi uplatňované solidarity ve společnosti patří solidarita mezigenerační, solidarita lidí s vyššími příjmy přispívajících na podporu lidí s nižšími příjmy nebo solidarita aktivního obyvatelstva podílejícího se na financování podpory lidí,

¹² MPSV, Národní koncepce rodinné politiky, Praha: MPSV, 2005, str. 6

¹³ Dále KREBS, V., a kol. *Sociální politika*, Praha: ASPI, a.s., 2007, str. 27-36

kterí se ocitli ve společensky uznaných sociálních situacích. U rodinné politiky lze hovořit o solidaritě bezdětných s rodinami pečující o děti.

- **Princip subsidiarity**

U principu subsidiarity se s pojmem solidarita spojuje hlavně osobní zodpovědnost. Tento princip je založen na osobní zodpovědnosti, tak že jednotlivec se má svými vlastnostmi, prostředky a silami sociálně zabezpečit sám a nemá se spoléhat na to, že stát z něho tuto úlohu sejme. Jelikož je člověk sociální a každý jedinec je součástí většího celku (např. rodiny), rozšiřuje se princip subsidiarity nejen jako odpovědnost k sobě samému, ale také jako odpovědnost vzájemnou. Až na posledním místě by měl být přizván k pomoci stát.

- **Princip participace**

Základ principu participace spočívá v tom, že se člověk mění z pasivního příjemce sociálně politických opatření na jedince aktivně podílejícího se na tvorbě a realizaci těchto opatření. Tedy, že lidé, jejichž životy jsou ovlivňovány opatřeními a rozhodnutími, mají také možnost podílet se na procesu jejich přijímání a realizace.

1.2.2 Nástroje rodinné politiky ¹⁴

Nástroje rodinné politiky je možné dělit různými způsoby. Lze je brát z pohledu, zda se jedná o peněžní či nepeněžní nástroj nebo v jaké nastalé situaci lze tento nástroj použít (nap. mateřství, rodičovství a výchova dítěte atd.). Z prvního již zmíněného pohledu se jedná o takovéto dělení:

- **Přímá finanční podpora**

Přímou finanční podporou v České republice jsou přímo dávky státní sociální podpory případně dávky nemocenského pojištění. Cílem státní sociální podpory je přispívat převážně rodinám s nezaopatřenými dětmi (tj. dítě do skončení povinné školní docházky; dítě do 26 let, které studuje VŠ nebo VOŠ nebo kvůli nemoci není schopno pracovat či

¹⁴ Podrobněji viz HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, Praha: VÚPSV, 2008, str. 13-17, MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I.*, Praha: VÚPSV, 2003, str. 29-35 a internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí, dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz>

studovat) ve společné domácnosti a v sociálních situacích, na které samy nestačí. Tyto dávky se dělí do dvou skupin, podle toho jestli je nutné, aby byl k získání dávky posuzován příjem rodiny, a to na testované a netestované.

U testovaných dávek je důležitá hranice životního minima. Podle určitého násobku životního minima se pak posuzuje, jestli rodina na dávku dosáhne či nikoliv nebo výše vyplácené dávky. Mezi tyto dávky patří **přídavek na dítě**, který pomáhá rodině s výživou a výchovou nezaopatřeného dítěte či dětí. Výše přídatku na dítě se diferencuje podle věku dětí, s rostoucím věkem se hodnota příspěvku zvyšuje a v některých státech může být závislá na počtu dětí v rodině. Mezi další testované dávky patří **příspěvek na bydlení**, který pomáhá nízkopříjmovým rodinám, ale také jednotlivcům, hradit náklady spojené s bydlením. Tento příspěvek zohledňuje nejen skutečné náklady na bydlení, ale také typ vlastnictví (nájemní nebo družstevní byty), velikost obce (podle počtu obyvatel) a počet členů v dané domácnosti. Poslední testovanou dávkou je **porodné**, které pomáhá zpravidla matkám vyrovnat se s náklady spojenými s narozením dítěte a je vypláceno jednorázově. Výše porodného je konstantní pro jedno narozené dítě a pro více dětí narozených současně je hodnota dávky vyšší ale stále konstantní.

U netestovaných dávek není k dosažení dávky zapotřebí testování příjmů, dávka je vyplácena na základě nastalé události. Nejvýznamnější netestovanou dávkou je **rodičovský příspěvek**, který byl původně zaveden jako ocenění rodičů za péči o dítě v nízkém věku, ale jeho nynějším účelem je kompenzace nákladů s dočasnou ztrátou příjmů. Podmínkou této dávky je zajištění péče o dítě celodenně a řádně, pečující osoba nemusí být přímo rodič dítěte. Hodnota příspěvku je jednotná a je vyplácena nejdéle do 4 let dítěte. Výši měsíčního a celkovou délku pobírání příspěvku si rodiče mohou volit samy, jestliže lze alespoň jednomu z nich stanovit určité procento několikanásobku denního vyměřovacího základu. Další netestovaná dávka je **pohřebné**, je vypláceno jednorázově a přispívá na náklady spojené s vypravením pohřbu nezaopatřenému dítěti. Státní sociální podpora poskytuje ještě 5 dávek pěstounské péče.

Mimo systém státní sociální podpory se vyplácí také **peněžitá pomoc v mateřství** a **vyrovnávací příspěvek v těhotenství**. Tzv. „mateřská“ je vázána na předchozí příjem a je

vyplácena ženám před a po narození dítěte, kvůli neschopnosti ženy vykonávat práci a určité ochraně matky. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství je vyplácen tehdy, když je žena převedena na jinou, méně placenou práci v důsledku těhotenství. Do této sekce spadá ještě **ošetřovné**, které je vypláceno zaměstnanci, jež se stará o nemocného člena domácnosti (nebo pečuje o zdravé dítě, z důvodu uzavření školního nebo dětského zařízení). Všechny tyto dávky jsou vypláceny ze systému nemocenského pojištění.

- **Nepřímá finanční podpora**

Nepřímou finanční podporou jsou daňová opatření, jejichž účelem je zajištění soběstačnosti a menší závislosti rodiny na sociálních dávkách tím, že v rodinném rozpočtu zůstane více finančních prostředků. A zároveň slouží k motivaci, aby byl alespoň jeden člen rodiny zaměstnán a mohl tak tyto výhody využívat. Tím jejich významnost a využívanou stále roste. Tato opatření mohou nabývat několika podob s různými důsledky na konečný příjem rodiny. V České republice jsou využívány konkrétně dva typy **daňových úlev** a to ty, které snižují výši částky daňového plnění (jedná se tedy o tzv. slevu na dani), a ty, které nezdaňují částku základu daně z příjmu, tedy snižují výši základu, ze kterého se následně vypočítává daňová povinnost.¹⁵

Zvláštní kategorií u daňových úlev je **společné zdanění manželů** vyživujících alespoň jedno dítě. Tento nástroj je uplatňován v případech velké rozdílnosti výše příjmů manželů a to proto, že příjmy manželů se sečtou a rozdělí na dvě rovné části, tím manžel s vyšším příjmem spadne do pásma nižšího zdanění. Nejefektivnější je, když jeden z manželů má velice nízký nebo nulový příjem, tímto nástrojem pak pomáhá zmírnit dopady daňové progresse a vede k celkovému snížení daňových odvodů rodiny. Tento nástroj v současné době Česká republika nevyužívá, především kvůli demotivaci žen k práci.

- **Nefinanční podpora**

Nefinanční podporou se rozumí služby poskytované rodinám s dětmi, přitom nejdůležitějšími z nich jsou služby spojené se zajištěním péče o malé, předškolní a školní děti, služby pomáhající rodičům především se slučitelností jejich pracovních a

¹⁵ VACULÍKOVÁ, L. *Rodinná politika v České republice a Švédsku*, Brno: MU, 2006, str. 10

rodičovských rolí, s tím souvisejícími podmínkami na pracovním trhu a různé služby pro domácnost. V této oblasti se zvyšuje význam nestátních a soukromých institucí, ale také místních samospráv.

V oblasti zajištění péče o malé děti byly provozovány hlavně dříve jesle, nyní jsou tyto instituce v ústraní a místo nich nastoupila jejich určitá alternativa a to tzv. **mateřská centra**, která fungují převážně na principu vzájemného setkávání rodičů s dětmi za cílem společných aktivit, některá z nich provozují i tzv. hlídací službu. Další péčí o děti věku předškolního, tj. od 3 do 6 let, jsou **mateřské školy**. V poslední době jsou tyto instituce velice využívány a to dokonce i péčí o děti dvouleté, a to zejména proto, že si rodič může přivydělávat a zároveň pobírat rodičovský příspěvek, pokud zajistí péči o dítě jinou zletilou osobu. Dalším účinným nástrojem jak snadněji sladit role rodinné a pracovní, jsou **školní družiny** a jiné zájmové či výchovně vzdělávací aktivity a kroužky. V péči o děti lze také využít služeb profesionálních agentur se službou placeného hlídání dětí pečovatelkami, což v České republice prozatím není příliš využíváno. Rodiče nejčastěji požádají o pomoc s hlídáním dětí prarodiče.

Dalším nástrojem jak sladit pracovní a rodičovské role v pracovněprávní oblasti jsou různé **úpravy pracovní doby**, tento nástroj je velice vyhledávaný a žádoucí a je využíván především rodiči pečující o dítě předškolního věku. Tento nástroj může nabývat různých podob jako je například pružná pracovní doba, zkrácený pracovní úvazek, práce z domova nebo práce na směny. Relativně novou možností, jak skloubit výše zmíněné životní role, jsou tzv. **firemní školky**, které jsou na vzestupu posledních pár let. Jsou provozovány především v korporátních či nadnárodních firmách a vyznačují se především výhodami, jako jsou zajištění volného místa po celý rok, výhodné platební podmínky, možnost využití již od 18 měsíců věku dítěte, vzdálenost dítěte (školky) od rodiče, což mj. ušetří mnoho času při vyzvedávání dítěte.¹⁶

¹⁶ Firemní školky KinderGarten. [online].[cit. 13. dubna 2013]. dostupné na WWW: <<http://www.kindergarten.cz/cs/clanek/firemni-skolky> >

1.2.3 Modely rodinné politiky ¹⁷

Typologie rodinných politik lze dělit podle různých kombinací rozdílných podpor rodiny, prováděnými státy s odlišnými kulturními tradicemi, prioritami hodnot a odlišnou kulturou politiky daného státu.¹⁸ Modely rodinných politik jsou také úzce spjaty s typologií sociálních států, u kterých je nejvíce využívána typologie Esping-Andersena, která je založená především na tom, jakou měrou stát snižuje závislost jedince na trhu práce. Modely rodinných politik byly z této typologie často přejímány nebo na ní adaptovány. Nejčastějšími typy jsou:

- Anglosaský

Je typem liberálního režimu, který je charakteristický důležitou rolí trhu, jímž nechává řídit i trh práce a vytváří pouze pasivní politiku zaměstnanosti. Stát poskytuje jen minimální sociální zabezpečení. Na rodinu není zaměřena výrazná podpora a stát se nevměšuje do rozhodování rodin. Do tohoto typu rodinné politiky patří např. USA, Velká Británie nebo Švýcarsko.

- Skandinávský

Je typem sociálně demokratického systému, jehož základem je vysoké zdanění obyvatel. Díky jeho štědrým sociálním dávkám, vytváří ochranné prostředí a umožňuje lepší spojení rodičovských a kariérních rolí, i proto má vysokou participaci žen na trhu práce. Mezi zástupce tohoto typu rodinné politiky patří např. Norsko a Švédsko.

- Bismarckovský

Tento typ rodinné politiky spadá pod konzervativní režim, jehož sociální dávky jsou závislé především na době a výši odváděného pojistného. Tím podporují hlavně osoby v situacích spojených s nezaměstnaností z důvodů jako je např. ztráta pracovního místa nebo odchod do důchodu. Role muže a ženy jsou v tomto systému tradičně založené, kde

¹⁷ Podrobněji viz MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II.*, Praha: VÚPSV, 2004, str. 10

¹⁸ MPSV., *Národní zpráva o rodině*, Praha: MPSV, 2004, str. 6

muž je živitelem rodiny a žena pečuje o děti, či domácnost, s možností pracovat na zkrácený úvazek, jinak je ekonomicky závislá na muži. Do této skupiny patří např. Německo, Nizozemsko nebo Francie, ta má ale svá prenatální opatření a tím se trochu liší od ostatních států skupiny. Podpora státu skloubit rodinu a zaměstnání je malá.

- Latinský

Jinak režim prorodinně orientovaný. Jednotlivec při vzniku sociální události spoléhá hlavně na pomoc okolní rodiny, stát se příliš nevměšuje. V tomto režimu je velkým problémem sloučit rodinné a profesní role, proto je zaměstnanost žen na velmi nízké úrovni, také je viditelným trendem pozdější odchod mladých lidí z rodičovské domácnosti. Tento typ se vyskytuje převážně v jižních zemích, jako je Itálie nebo Španělsko.

- Postsocialistický

Je nejmladším z typů režimů a jeho charakteristické prvky se teprve utváří. Země do tohoto typu spadající se vyrovnávají s přechodem na tržní ekonomiky a výskytem nových sociálních událostí. Snahou státu je podpora osobní odpovědnosti vůči sociálním situacím. Míra zaměstnanosti žen je v tomto systému vysoká. Do tohoto typu patří země, jako je Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko, či Slovinsko.

1.2.4 Cíle rodinné politiky

Základním cílem je vytvoření příznivějšího prostředí a podmínek pro rodinu a tím i realizaci vlastních rodičovských plánů. Stejně tak, jako má rodinná politika mnoho definic a je vymezená v každém státě jinak, má stejně tak, každý stát jiné cílení rodinné politiky. I přes to můžeme pozorovat shodné rysy v těchto cílech, z nichž některé již byly uvedeny. Z těchto shodných rysů lze vyjmenovat:

- Podpora osobní odpovědnosti a iniciativy členů rodiny.
- Posílení podvědomí společnosti o důležitosti role rodiny a výchovy dětí.
- Posílení vědomí (převážně mladé generace) o prospěšnosti výchovy dětí v úplné a fungující rodině, s důrazem na manželský svazek.

- Posílení sociálních a ekonomických podmínek rodiny, zmírnění nákladů spojených s výchovou dětí.
- Snaha o upravení systému tak, aby umožňoval lepší slučitelnost rodinných a profesních rolí a to zejména u žen.

V Národní koncepci rodinné politiky České republiky jsou uvedeny odvozené cíle, z prvotního všeobecného cíle, a je zde možnost pozorovat výrazné spětí s předchozími typickými mezinárodními rysy těchto cílů.

Odvozené obecné cíle Národní koncepce:¹⁹

1. *„Posunout vytváření všestranně příznivých podmínek pro rodinu do centra trvalé pozornosti politické i správní reprezentace země.*
2. *Posilovat vědomí hodnoty rodiny a vlastní odpovědnosti za její funkčnost a stabilitu především u dnešní mladé generace a následujících generací, mimo jiné podporu výchovy k partnerství, manželství a rodičovství*
3. *Posilovat ekonomickou a sociální suverenitu rodin a jejich členů na trhu práce prostřednictvím daňového systému a systému sociálního zabezpečení (s důrazem na služby pro rodiny) tak, aby byla schopna plnit svoji úlohu ve všech obdobích svého vývojového cyklu a vůči všem svým členům.*
4. *Koncipovat a rozvíjet rodinnou politiku jako dlouhodobou celospolečenskou aktivitu koordinovanou veřejnou správou za účasti občanského sektoru, komerčního sektoru, odborníků, médií a široké občanské veřejnosti.*
5. *Podpořit koncipování účinné rodinné politiky rozvíjením výzkumu poskytujícího dostatek poznatků o aktuálních a perspektivních potřebách rodin a vhodných způsobech jejich uspokojování.“*

Splnění všech těchto cílů je běh na velice dlouhou trať a je možné, že některé zůstanou nenaplněny. Navíc státy se nesnaží o dosahování všech cílů najednou, často se zaměří na určitý cíl, který je spjat s modelem rodinné politiky dané země.

¹⁹ MPSV, Národní koncepce rodinné politiky, Praha: MPSV, 2005, str. 9

1.3 Porodnost – definice, základní pojmy, výpočet porodnosti

Porodnost (neboli natalita) spolu s úmrtností (neboli mortalitou) jsou základními složkami demografické reprodukce populace, a tím jsou jedněmi z klíčových demografických procesů. Porodnost představuje počet narozených dětí, který je vztažen k celé populaci. Je jedním z demografických klíčových procesů, jelikož díky porodnosti je populace schopna doslova přežít. Dalším z klíčových pojmů je plodivost (jinak fekundita), což je schopnost muže a ženy zplodit dítě. Výsledným efektem plodivosti je míra plodnosti (neboli fertilita), která je vyjádřením počtem živě narozených dětí k počtu žen, které jsou v plodném věku. Plodný věk neboli reprodukční období ženy je vymezeno věkovým intervalem 15–49 let. Právě úroveň porodnosti je plodivostí často velmi ovlivněná, někdy na ní dokonce závislá.

V dnešní době není nezvyklé, že páry (manželé, partneři) řeší problém nedobrovolné bezdětnosti. Takovéto páry jsou nazýváni sterilní (neplodní), což úzce souvisí s infertilitou (jinak potrácivost), což znamená, že žena není schopna po početí plod donosit a porodit. Bezdětnost může mít mnoho příčin, jak z biologických, tak i vnějších nebiologických faktorů. Z biologických faktorů zastupuje velké procento věk ženy, kdy žena je nejvíce plodná mezi 23. a 33. rokem, od 35. roku začíná fertilitní potenciál klesat a po 40. roce se snižuje velmi výrazně.²⁰ Mezi vnější nebiologické faktory, které ovlivňují úroveň porodnosti, můžeme zařadit např. populační politiku státu, bytovou situaci partnerů, finanční situaci partnerů, politiku zaměstnanosti, náboženské vyznání nebo životní styl partnerů. Bezdětnost lze také rozdělit na dobrovolnou a nedobrovolnou. Dobrovolnou bezdětností rozumíme stav, kdy se partneři v dané době dobrovolně rozhodnou nemít děti, tato bezdětnost je většinou ovlivněna nebiologickými faktory, které již byly zmíněny. Za nedobrovolnou bezdětnost je považován stav, kdy partneři děti mít nemohou, přesto že by je chtěli, příčinou jsou biologické překážky, jak již byla zmíněna neplodnost. Tyto stavy se mohou propojit. Problémem dnešní doby je, že pár se zaměří na svou ekonomickou výkonnost, žena chce dosáhnout ještě před dětmi postup v její kariéře a s dětmi počkají do pozdějšího věku, což můžeme nazvat bezdětností dobrovolnou. Problém nastává v tom, že

²⁰ Příčiny ženské neplodnosti, [online].[cit. 16. 3. 2013] dostupné na WWW: <www.sanatoriumhelios.cz>

ženě je již například 36 let a jak již bylo zmíněno, její fertilitní potenciál značně klesá, tudíž se z bezdětnosti dobrovolné může stát bezdětnost nedobrovolná.

Statistiky porodnosti jsou vypracovávány na základě Hlášení o narození, které obsahuje informace nejen o narozeném dítěti, ale také o rodičích a porodu jako takovém. Tyto informace se přenáší ze zdravotnického zařízení, přes matriku k Českému statistickému úřadu, kde jsou dále zpracovávány.²¹

Narozené dítě může být rozlišeno pomocí několika následujících faktorů.²²

- Rodinného stavu matky v době porodu – manželské / nemanželské
- Projevu (resp. neexistence známek života) – mrtvě / živě narozené
- Věku matky při porodu
- Pořadí – kolikáté dítě v pořadí se matce narodilo, biologicky i v manželství

Definicí týkajícími se narození dítěte nebo potratu vystřídalý Česká země od roku 1953 několik. První definicí v letech 1953–1964 byla tzv. *národní definice*.²³ Kde porodem rozumělo se:

- a) *Ukončení těhotenství, které nastalo po uplynutí 28 týdnů těhotenství, narodilo-li se dítě, které měří alespoň 35 cm a váží alespoň 1000 g;*
- b) *Ukončení těhotenství, při kterém plod sice nedosahuje některých ze znaků uvedených pod písm. a), avšak přežije 24 hodiny;*
- c) *Takové ukončení těhotenství po uplynutí 28 týdnů, když plod nedosahuje délku nebo váhu uvedenou pod písm. a) v důsledku vrozených nebo získaných chorob či vad (anencephalus, macerát), ale u něhož, pokud by nebylo k chorobám nebo vadám došlo, lze předpokládat podle ostatních klinických známek, že by se bylo narodilo dítě s délkou a váhou uvedenou pod písm. a).*

Za živě narozené dítě se považuje takové, které samovolně nebo po vzkříšení vdechlo. Chybí-li třeba jen jeden ze znaků uvedených v odst. 1 písm. a) a nejde-li o výjimku

²¹ Demografický portál, Demografie.info, Porodnost - obecně [on-line].[cit. 12. března 2013].

²² Demografický portál, Demografie.info, Porodnost – obecně [on-line].[cit. 12. března 2013].

²³ Zákon č. 67/1959 Sb., o schválení zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění

uvedenou pod písm. b) nebo c), jde o potrat. Potratem rozumí se ukončení těhotenství také tehdy, když plod nebyl nalezen nebo vejce degenerovalo.

Rokem 1965 začala platit mezinárodní definice Světové zdravotnické organizace (WHO)²⁴, která definuje narození živého plodu jako: *úplné vypuzení nebo vynětí plodu z těla matčina (bez ohledu na délku těhotenství), jestliže plod po narození dýchá nebo projevuje jiné známky života, jako srdeční činnost, pulsaci pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena. Za mrtvě narozené dítě se považuje plod narozený bez známek života po 28. týdnu těhotenství, nebo, nelze-li délku těhotenství určit, 35 cm dlouhý, případně vážící alespoň 1000 g. Pokud plod nevykazuje známky života a tyto podmínky nejsou splněny, pak se jedná o potrat.*

Tato definice trvala až do roku 1988, kdy opět přišla v platnost národní definice²⁵, která narozením živého dítěte rozumí: *úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života (dech, akce srdeční, pulsace pupečníku, aktivní pohyb svalstva) a má porodní hmotnost:*

- a) 500 g a vyšší*
- b) Nižší než 500 g, přežije-li 24 hodin po porodu*

Narozením mrtvého dítěte se rozumí úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže plod neprojevuje ani jednu ze známek života a má porodní hmotnost 1000 g a vyšší.

Potratem se rozumí ukončení těhotenství ženy, pokud plod:

- a) neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 1000 g a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 28 týdnů*
- b) plod projevuje alespoň jednu ze známek života, porodní hmotnost má nižší než 500 g, ale nepřežije 24 hodin po porodu*
- c) z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice*

²⁴ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

²⁵ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

Potratem se též rozumí ukončení mimoděložního těhotenství nebo umělé přerušení těhotenství provedené podle zvláštních předpisů.²⁶

Pro demografickou statistiku je velmi důležité přesné vymezení zmiňovaných pojmů (živě narozené dítě, mrtvě narozené dítě/plod, potrat) a to zejména pro další zpracování nebo pro výpočet základních ukazatelů.

Hrubá míra porodnosti (hmp):

Nejjednodušším ze základních ukazatelů je hrubá míra porodnosti, která se vypočítá, jako počet živě narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu (k 1.7.) daného roku. V České republice byla tato míra v roce 2011 10,4 dětí na 1 000 obyvatel. Toto číslo samo o sobě moc neříká, jeho vypovídací hodnota se výrazně zvýší s porovnáními s ostatními zeměmi.

$$hmp = N^v/P*1000$$

N^v – Počet živě narozených dětí za určité období na sledovaném území

P – Střední stav sledované populace

Obecná míra plodnosti (f):

Demografická statistika především analyzuje ukazatele, které jsou vztaženy k narození a k ženám, tedy zabývá se spíše plodností. Obecná míra plodnosti se vypočítá jako počet živě narozených dětí na 1000 žen v plodném věku.

$$f = N^v/P_{15-49}^z*1000$$

P_{15-49}^z – Počet žen v plodném věku ve sledované populaci

Tento ukazatel se může ještě zúžit na daný věk ženy a tím vznikne míra plodnosti dle věku (f_x), což je poměr počtu živě narozených dětí ženám ve věku x ke střednímu stavu žen ve věku x. Čímž se sleduje závislost změny plodnosti na věku matek.

²⁶ Demografický portál, Demografie.info, Porodnost – ukazatele [on-line].[cit. 12. března 2013].

Dalším důležitým, i když trochu nereálným, ukazatelem je úhrnná plodnost (úp), což je počet dětí, které by se narodily jedné ženě v průběhu plodného období, jestliže by se hodnoty míry plodnosti dle věku neměnily zhruba dalších 35 let, což je jedno plodné období ženy (15–49). U tohoto ukazatele je nejdůležitější číslo 2,1, což je stav, kdy se populace obnovuje na svou velikost přirozeným způsobem, tedy rozením dětí. Toto číslo se jinak nazývá hranice prosté reprodukce.²⁷ Úhrnná plodnost v České republice za rok 2011 byla 1,427 živě narozeného dítěte na jednu ženu.²⁸

²⁷ Demografický portál, Demografie.info, Porodnost – ukazatele [on-line].[cit. 12. března 2013].

²⁸ Data ČSÚ

2. Vývoj rodinné politiky a porodnosti v České republice

V této kapitole a jejích podkapitolách bude vysvětlen a objasněn trend vývoje a změny v rodinné politice a porodnosti. Cílem je odhalení vlivu rodinné politiky na porodnost nebo popřípadě vlivu ostatních faktorů na porodnost. Vybrané období je tvořeno různými politickými režimy, a proto je rozděleno do dvou dílčích období a to:

- Od roku 1945–1989
- Od roku 1989–2011

Před rokem 1948 a to i před válkou nebyl kladen velký důraz na rodinnou politiku a podporu rodiny ze strany státu. Bylo to zapříčiněné především tím, že populační vývoj byl v té době ještě relativně příznivý, ale také tím, že přetrvávaly tradiční hodnoty, ve kterých hrála rodina velice důležitou úlohu, přetrvávala spojení a vztahy s širokou rodinou a struktura rodiny ještě nebyla dotčena sociálními změnami. Dalo by se říci, že místo propopulačních opatření bylo v popředí zájmu státu udržení tohoto stavu a spíše se zaměřil na snižování celkové úmrtnosti a to především té kojenecké.²⁹

Jak již bylo řečeno, přetrvávaly tradiční role rodiny, tj. pracující muž, který živí rodinu, a žena starající se o dítě. V této době role soukromých institucí a církve byla mnohem významnější a tyto instituce pomáhaly mladistvým a matkám s dětmi. Role státu byla zejména v poskytování dávek, jejichž výše závisela především na četnosti rodiny a rodinného stavu, čímž se stát snažil hlavně o kompenzaci finančních nákladů a rizik spojených se založením rodiny.³⁰

2.1 Vývoj rodinné politiky a porodnosti 1945 – 1989

Jak bylo již zmíněno, poválečné období až do roku 1948 se vyznačovalo relativně vysokou úrovní porodnosti a tak se rodinná politika státu zaměřila spíše na snižování rozdílů

²⁹ MPSV, *Národní zpráva o rodině*, 2004, Praha: MPSV, str. 16 a KOTOUS, J. *Úvod do sociální politiky*, Praha: UK, 2000, str. 74

³⁰ MPSV, *Národní zpráva o rodině*, 2004, Praha: MPSV, str. 16-17

bezdětných rodin a rodin s různým počtem dětí a zvýšení životní úrovně obyvatel.³¹ V letech 1948–1989 byl socialismem zasažen přirozený vývoj české společnosti. Česká rodina byla zasažena převážně politickými státními intervencemi do soukromých oblastí lidského života a tak byla přeměněna k socialistickému obrazu člověka a rodiny. Toto řízené a plánované rodinné chování dostalo svou podobu v roce 1948. Socialismus propagoval model dvoupříjmové rodiny (tedy oba rodiče výdělečně činní), kde stát byl schopen zajistit denní výchovnou péči pro děti již od raného věku a podmínky nutné pro uplatnění tohoto modelu, tento model odůvodnil cílem zrovnoprávnění žen s muži. Takto tradiční funkce rodiny jako např. funkci výchovnou či socializační převzal stát a omezil tím působení rodinných vazeb. Rodině byla přenechána převážně její biologicko-reprodukční funkce. I přes tento státní nátlak se rodině podařilo ponechat si rodinné hodnoty jako je mezigenerační solidarita či vzájemná pomoc. Rodinnou politiku v tomto období lze tedy charakterizovat dvěma hlavními funkcemi a to ekonomickou, čímž je myšlena hlavně plná zaměstnanost a to i žen s dětmi, a funkcí populační, čímž je míněna podpora porodnosti. Účelem této rodinné politiky bylo povolit rodinné vazby, minimalizovat či úplně eliminovat základní a přirozené rodinné funkce a rodině ponechat jen základní biologickou potřebu reprodukce.³² Podle Kučery „*podstata této politiky z pohledu ekonomů vycházela z potřeby vysokých přírůstků obyvatelstva v produktivním věku a tím počtu pracujících při trvalém „vyčerpání“ zdrojů pracovních sil, bez zřetele k extenzivnímu vývoji zaměstnanosti. Perspektivní bilance pracovních sil byly proto pro aktivní pronatalitní politiku hlavním podnětem.*“³³

2.1.1 Nástroje rodinné politiky v letech 1945–1989³⁴

Mateřská dovolená byla v prvních letech vyplácena po dobu 12 týdnů a v roce 1948 byla prodloužena na 18 týdnů a ženy stále pobíraly dávky v hodnotě nemocenského pojištění.³⁵

³¹ KOUBEK, J., *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*. Praha: Demografie, 1981, str. 32

³² MPSV, *Národní zpráva o rodině*, 2004, Praha: MPSV, str. 8

³³ KUČERA, M., *Populace ČR 1918-1991*. Praha: SÚAV, ČR, 1994, str. 60

³⁴ Dále viz KUČERA, M., *Populace ČR 1918-1991*, Praha: SÚAV ČR, 1994 a KOUBEK, J., *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*, Praha: Demografie, 1981

K další změně mateřské dovolené došlo v roce 1956 a to ve výši vyplácených dávek, kdy se nově začaly dávky ženám vyplácet na základě procentuálního poměru k průměrné čisté denní mzdě a podle doby zaměstnání u jednoho zaměstnavatele. Byla udána dvojí sazba, na dobu zaměstnání u jednoho zaměstnavatele do 2 let bylo vypláceno 75% čisté denní průměrné mzdy, na dobu od 2 do 5 let bylo vypláceno 80% čisté denní průměrné mzdy. Stejné podmínky byly následně v roce 1962 zavedeny i ženám v zemědělských družstvech.³⁶ K dalším úpravám mateřské dovolené docházelo novelami stávajících zákonů a upravovala se délka pobírání dávky na 22 týdnů a v roce 1968 na 26 týdnů, kdy osamělým matkám nebo matkám vícero dětí byla dávka vyplácena po dobu 35 týdnů, a výše příspěvku se změnila na 90% průměrné čisté denní mzdy. Žena po uplynutí placené mateřské dovolené mohla požádat zaměstnavatele o neplacenou mateřskou dovolenou, která byla do jednoho roku dítěte a v roce 1969 byla prodloužena až do dvou let dítěte.

Již v této době byla v pracovně-právní oblasti zavedena opatření jako zajištění stejné pracovní pozice po navrácení z mateřské dovolené, přestávky na kojení či vyrovnávací příspěvek, zaveden v roce 1966, vyplácen v případě, že byla žena v době těhotenství (nebo matka dítěte, které nebylo starší 9 měsíců) přeřazena na jinou práci s nižším výdělkem.

Dalším nástrojem zavedeným v roce 1947 bylo **porodné**, tedy jednorázový příspěvek vyplácený při narození dítěte. Základní stanovená výše příspěvku byla 500 Kčs³⁷ na každé dítě, což se později v průběhu let měnilo.

TABULKA 1: PORODNÉ V LETECH 1947–1989

OBDOBÍ	VÝŠE PORODNÉHO [Kčs]
1947 - 1956	500
1956 - 1968	650
1968 - 1971	1000
1971 - 1989	2000

Zdroj: KOUBEK, J., 1981, str. 35

³⁵ Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění

³⁶ Zákon č. 37/1993 Sb., o změnách v nemocenském a sociálním zabezpečení

³⁷ Částka přepočtena na měnu Kčs, která byla zavedena měnovou reformou v roce 1953

Přídavek na dítě byl právně zajištěn již v roce 1945 a byl vyplácen všem zaměstnancům, kteří se účastnili národního pojištění. Od roku 1947 byly vypláceny přídavky progresivně v závislosti na počtu dětí, do tohoto roku byla výše přídavků konstantní na každé dítě, viz tabulka 2. Výše přídavků se měnila často a to vlivem různých faktorů. V roce 1947 tímto faktorem bylo zvýšení mezd a cen, dalším faktorem v roce 1953 byla měnová reforma a zrušení přidělového hospodářství, které podporovalo a zvýhodňovalo rodiny s dětmi, tímto byla finanční situace rodin s dětmi zásadně narušena, protože i přesto že se přídavky na dítě v roce 1953 zdvojnásobily, výše přídavků nebyla úměrná rostoucí výši nákladů rodin spojených s výživou a výchovou dětí. Není zcela prokazatelné, že tato měnová reforma svými důsledky ovlivnila míru porodnosti, respektive její pokles v 50. letech, ale podle Kučery je to logické vysvětlení tohoto poklesu.

TABULKA 2: PŘÍDAVEK NA DÍTĚ V LETECH 1945–1989

Období	Měsíční přídavek podle počtu dětí [Kčs]								Průměrná měsíční mzda [Kčs]
	1	2	3	4	5	6	7	8 +	
1945-47	30	60	90	120	150	180	210	+30	-
1947-49	30	70	120	180	250	330	420	+100	834
1949-53	38	86	144	212	290	378	476	+108	1034
1953-57	70	170	310	470	630	790	950	+160	1214
1957-59	70	170	310	490	710	930	1150	+220	1306
1959-68 -1400	70	170	430	690	950	1210	1470	+260	1420
1401-2200	70	170	400	640	880	1210	1360	+240	-
2201-3000	70	170	370	590	830	1070	1310	+240	-
3001-3800	-	100	330	530	750	970	1190	+220	-
3801 a více	-	-	310	490	710	930	1150	+220	-
1968-72	90	330	680	1030	1270	1510	1750	+240	1946
1972-79	90	430	880	1280	1520	1760	2000	+240	2381
1979-82	140	530	1030	1480	1770	2060	2350	+290	2650
1982-86	180	610	1150	1640	1970	2300	2630	+330	2837
1986-89	200	650	1210	1720	2070	2420	2770	+350	3054

Zdroj: KUČERA, M., 1994, str. 63

V letech 1959–1968 se poskytování přídatku na děti změnilo a to tím, že se začal diferencovat podle příjmu živitele rodiny, tudíž čím byl příjem rodiny nižší, tím vyšší částka přídatku jí byla vyplácena.³⁸ V předchozí tabulce jsou zaznamenány změny výše přídatků, a jelikož by samy o sobě neměly příliš vysokou vypovídací hodnotu, je k nim zaznamenán i vývoj výše průměrné měsíční mzdy v Kč daného období, tedy Kčs.

Vedle přídatků na dítě byla také vyplácena dávka **mateřský příspěvek**, který byl zaveden v roce 1970 a patřil mezi jednu z nejvýznamnějších finančních podpor žen s dětmi. Tento příspěvek náležel matkám pečujícím o dítě do 1 roku věku a zároveň o druhé dítě ve věku do ukončení povinné školní docházky, také náleželo osamělým matkám s jedním dítětem do 2 let věku. Výše toho příspěvku byla konstantní a jeho základní hodnota byla 500 Kčs. Příspěvek byl vyplácen v době, než mladší dítě dosáhlo 1 roku, v roce 1971 byla tato doba prodloužena do 2 let dítěte.³⁹

TABULKA 3: ZVÝŠENÉ SAZBY DANÍ ZE MZDY

Pohlaví	Věk	Rodinný stav	Zvýšení základní sazby [v %]
Muž	-25	bez ohledu	+ 40
	25 - 50	bez ohledu	+ 60
	50 +	bez ohledu	+ 40
Žena	-25	svobodná	+ 40
		vdaná	+ 35
	25-45	svobodná	+ 60
		vdaná	+ 50
	45 +	svobodná	+ 40
		vdaná	+ 35

Zdroj: Koubek, J., 1981, str. 39.

I v této době byly zavedeny **daňové úlevy** živitelům nezaopatřených dětí a to snížením daňové sazby. Do roku 1968 byla výše snížení daňové sazby živiteli rozdělena do skupin

³⁸ KUČERA, M., *Populace ČR 1918-1991*. Praha: SÚAV ČR, 1994, str. 62-63

³⁹ PAKOSTA, P., *Nástroje populační politiky a populační politika v postojích české veřejnosti*, Brno: MU, 2004, str. 92

podle vyživovaných osob. Základ daně byl stanoven pro ženatého živitele s dítětem (tj. 2 vyživované osoby), jestliže vyživoval osoby 3, jeho daň se snížila o 30%, pro vyživované 4 osoby se daň snížila o 50% a pro 5 a více vyživovaných osob se jednalo o 70% slevu na dani.⁴⁰ Od roku 1968 mohl živitel uplatnit slevu na dani pouze na jedno nezaopatřené dítě. Velice kontroverzním, v nynější době neznámým, opatřením daňového systému byla zvýšená daňová sazba osobám, které nezaopatřené dítě nevyživovaly. V tabulce č. 3 jsou uvedeny zvýšené sazby daní ze mzdy osobám nevyživující dítě.

Pro toto období byly charakteristické i **další nástroje**, které podporovaly nejen rodiny s dětmi, ale podporovaly samotný vznik nových manželství a to převážně finančními pobídkami, jako byly půjčky se státním příspěvkem, výbavné nebo výhodné novomanželské půjčky, které byly poskytovány ve výši 7 200 Kčs a po narození prvního dítěte byly z půjčky odečteny úroky a jedna šestina výše půjčky, další šestina se z půjčky odečítala s každým dalším narozeným dítětem. Od roku 1973 byly poskytovány další účelové půjčky se státním příspěvkem a to mladým manželům, jejichž příjem nedosahoval výše 5 000 Kčs, účelem těchto půjček bylo pořízení vybavení bytu a jejich maximální výše dosahovala 30 000 Kčs. Stejně jako u novomanželských půjček se s narozením prvního dítěte snižovala částka půjčky ve formě státního příspěvku ve výši 2 000 Kčs, na druhé dítě ve výši 4 000 Kčs a s každým dalším dítětem byla prodloužena doba splatnosti půjčky o jeden rok, přičemž počáteční doba splatnosti byla určena na 10 let. Dalším nástrojem bylo upřednostňování rodin se 3 či více dětmi nebo mladých manželů s potvrzením doktora o těhotenství manželky v poradnících na přidělování bytů, jejichž výstavba byla nedostatečná a tak tento nástroj nesmí být opomenut, jelikož může být považován jako jeden z faktorů zvyšujících porodnost.⁴¹

⁴⁰ KOUBEK, J., *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*, Praha: Demografie, 1981, str. 39

⁴¹ KOUBEK, J., *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*, Praha: Demografie, 1981, str. 40-41

2.1.2 Vývoj porodnosti v letech 1945–1989 ⁴²

V letech těsně po ukončení 2. světové války lze pozorovat v úrovni porodnosti vysoký nárůst, jež byl zapříčiněn důsledkem poválečné kompenzační vlny a svého maxima dosáhl v roce 1946, kdy se narodilo více než 210 tisíc dětí, ovšem porodnost vztažená na 1 000 obyvatel dosáhla svého maxima v roce 1947, kdy se na 1 000 obyvatel narodilo 23,6 dítěte. Značný pokles v počtu živě narozených dětí nastal v 50. a 60. letech, důvodem tohoto poklesu je rok 1957, kdy byl přijat zákon o umělém přerušení těhotenství. ⁴³ Potraty se ale nesměly vykonávat, tak jak je to známé dnes, ale byly vytvořeny interrupční komise, které rozhodovaly o případném ukončení těhotenství. Jejich rozhodnutí byla ovlivněna závažností důvodů žadatelek o přerušení těhotenství. Mezi tyto důvody patřily převážně špatná bytová situace, nedostatek financí, již vysoký počet dětí v rodině nebo neuzavřené manželství, všechny tyto důvody nabývají převážně sociální charakter. Podmínky pro ukončení těhotenství se v průběhu dalších let prostřednictvím novelizace zákona zpříšňovaly a v roce 1962 dokonce zakázaly přerušení těhotenství ženám ve věku 17–36 let, které ještě neporodily žádné dítě, tímto chtěl stát počet interrupcí snížit, jelikož dříve byl potrat často brán jako jistá forma antikoncepce. Touto novelizací zákona se podařilo státu porodnost lehce zvýšit. Jestliže k tomuto zákonu připomeneme, již výše zmíněný, dopad měnové reformy a zrušení přidělového hospodářství (zvýšily se náklady na výživu a výchovu dítěte) z roku 1953, je pokles porodnosti v těchto letech celkem vysvětlitelný. ⁴⁴ Později se kladl větší důraz na informovanost obyvatelstva v oblasti možnosti různých forem antikoncepce. V roce 1986 byly interrupční komise zrušeny, čímž opět výrazně vzrostl počet potratů.

K výrazným obdobím růstu míry porodnosti patřilo období 70. let. Po dlouhém období poklesu byl růst porodnosti zapříčiněn hlavně porodností silných ročníků z poválečné kompenzační vlny, kdy se průměrný věk žen při narození prvního dítěte pohyboval mezi 22. a 23. rokem. Nárůst porodnosti byl ale také ovlivněn novou rodinnou (až pronatalitní)

⁴² Dále viz KUČERA, M., *Populace ČR 1918-199*, Praha: SÚAV ČR, 1994 a KOUBEK, J., *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*, Praha: Demografie, 1981

⁴³ Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství

⁴⁴ KOUBEK, J., *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*, Praha: Demografie, 1981, str. 42-43

politikou, která byla prováděna od roku 1971 pod záštitou generálního tajemníka G. Husáka. Za účelem zlepšení populačního vývoje byla tato pronatalitní opatření navržena již v průběhu 60. let, ale nebyla přijata. „*Pronatalitní opatření byla přijata až počátkem sedmdesátých let, v období sekundární demografické vlny (kdy byly ve věku nejvyšší plodnosti početně silnější ročníky narozených 1946-1950) a svým působením založila novou, ještě silnější vlnu (ročníky narozených 1973-1979). Politické hledisko (přijetí populistických opatření) převážilo nad demografickým (zvýraznění demografické vlny) a jeho důsledky.*“⁴⁵

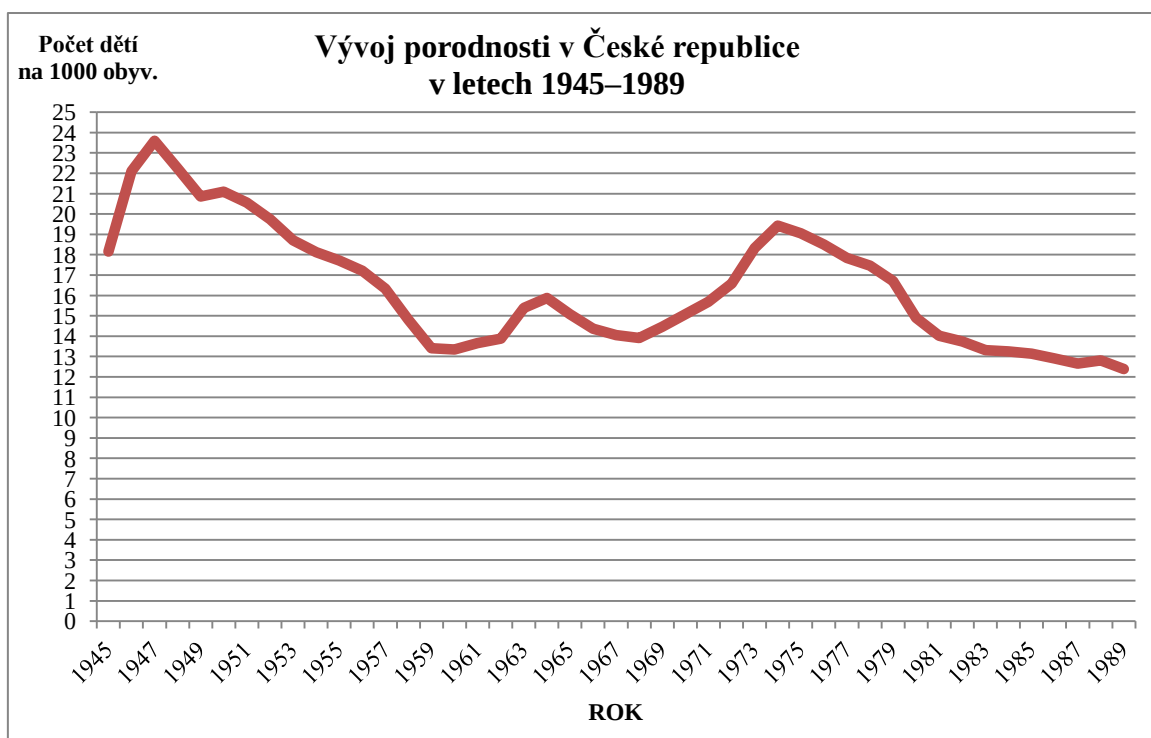
Hlavními nástroji těchto pronatalitních opatření byl mateřský příspěvek (500 Kčs), zvýšení porodného (2 000 Kčs), zrušení testování příjmů u přídavků na dítě a prodloužení neplacené mateřské dovolené do 2 let dítěte (po 26 týdnech placené mateřské dovolené ve výši 90% průměrné čisté denní mzdy).

V další dekádě (tedy v 80. letech) došlo k opětovnému poklesu míry porodnosti, za tím lze pozorovat příčiny, jako úprava státem dotovaných cen (zrušení dotací na dětské oblečení), zrušení interrupčních komisí či návyk žen na předchozí pronatalitní opatření a přijetí jich za samozřejmost, přičemž nová opatření prováděna nebyla.⁴⁶

⁴⁵ KUČERA, M., *Populace ČR 1918-1991*. Praha: SÚAV ČR, 1994, str. 59

⁴⁶ KUČERA, M., *Populace ČR 1918-1991*. Praha: SÚAV ČR, 1994, str. 127

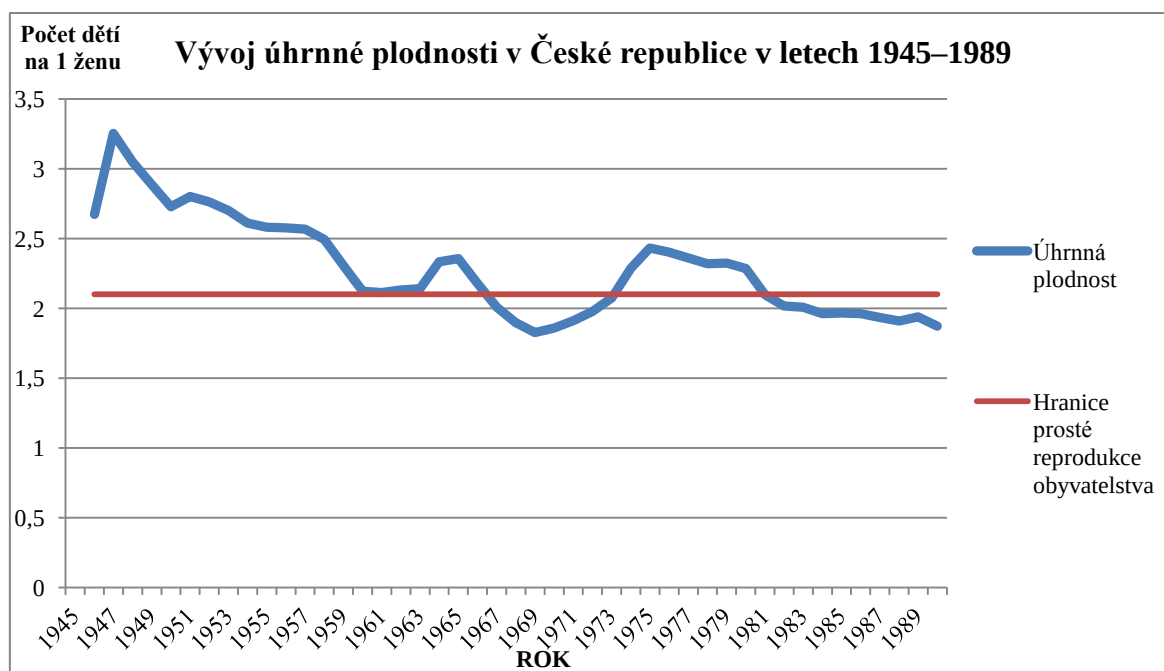
GRAF 1: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI V ČR V LETECH 1945–1989

Graf: Autor, Data: ČSÚ

Na dalším grafu je možné vidět vývoj úhrnné plodnosti, který, jak už bylo řečeno v první kapitole, ukazuje, kolik by se narodilo dětí ženě v průběhu jejího plodného období, když by se míry plodnosti nezměnily dalších 35 let. Jak je vidět, tato úhrnná plodnost relativně kopíruje svými nárůsty a propady křivku porodnosti z grafu č. 1. Na grafu č. 2 je také znázorněna hranice prosté reprodukce (2,1 dítěte na 1 ženu), hranice, kdy se obyvatelstvo dokáže obnovit na původní velikost přirozeným způsobem. Jak je možné vidět, v tomto období byla úhrnná plodnost většinu času právě nad touto hranicí prosté reprodukce, což byl i záměr socialistického systému. Hlavním záměrem byla snaha o co nejvyšší přírůstky obyvatelstva (a o to rychlejší populační růst), což mělo být protikladem zastavení vývoje populace v kapitalistických zemích. Tento záměr rychlého populačního růstu, ale nebyl motivován sociálními či demografickými aspekty, jak by bylo více logické a pochopitelné, nicméně byl motivován hlavně aspekty politickými a ekonomickými.

GRAF 2: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI V ČR V LETECH 1945–1989

Graf: Autor, Data: ČSÚ

2.2 Vývoj rodinné politiky a porodnosti 1989 – 2011 ⁴⁷

Po ukončení socialistického období, které nabízelo především unifikovanou formu životního stylu s malými možnostmi rozvoje a rozhodování, nadešlo rokem 1989 období demokracie, období svobodné volby s širokými možnostmi vzdělávání, cestování i samotného procesu rozhodování, které si mohli mladí lidé vybrat při volbě budoucího způsobu života. S tímto obdobím přišla také jistá dávka nejistoty a to, jak ze strany politické, tak ze strany sociální či finanční, jelikož ceny již byly určovány převážně trhem. Také přišla nově nejistota ohledně práce, za socialismu měli mít všichni občané práci povinně, ale v tomto novém demokratickém systému se začala objevovat nezaměstnanost, která byla, a je i dodnes, považována za významný společenský problém.

Mladí lidé, také začali přejímat trend západních vyspělých zemí, ve smyslu, že začali odkládat založení rodiny či uzavření manželství do pozdějšího věku nebo že začali vznikat nové mimomanželské vztahy či ženy jako samoživitelky dětí. S odložením plození dětí do

⁴⁷ GILDAINOVÁ, E., *Vliv populační politiky na demografický vývoj v ČSR*, Brno: MU, 2010, str. 43- 49

pozdějšího věku ženy, je úzce spjat pokles v míře plodnosti, protože v čím vyšším věku porodí žena své první dítě, tím více klesá pravděpodobnost narození dalších dětí v pořadí a převážně dětí v pořadí třetích.⁴⁸

2.2.1 Nástroje rodinné politiky v letech 1989 – 2011 a současnost⁴⁹

Jelikož se v tomto období velice často měnily různé politické strany ve vládě a jejich návrhy změn rodinné politiky byly a ještě často jsou tématem různých politických programů, některé z nich byly pouze přísliby dané obyvatelstvu pro získání předvolebních sympatií, některé byly realizovány, ale s nástupem opoziční strany do vlády, zrušeny či upraveny podle programu stávající strany, proto se v této kapitole nebudou rozebírat všechny nastalé změny rodinné politiky, ale budou zmíněny hlavní a výrazné změny. Na počátku tohoto období došlo k razantní změně společenského systému, a jelikož se touto transformací změnil i postoj k rodině, tak se logicky s tím změnila i rodinná politika a to hlavně v přístupu k podpoře rodiny, která se stala více adresná. Tato reformace rodinné politiky měla za cíl především sociální ochranu rodiny prostřednictvím finančních dávek a vyzdvižení důležitosti rodinných funkcí. Na tomto základě a nově zvoleném přístupu k podpoře rodiny byla roku 2005 provedena sociální reforma, která vymezila dávky státní sociální podpory do zvláště zavedeného samostatného pilíře sociální podpory. Také se začal uplatňovat hlavně princip sociální solidarity vysokopříjmových či bezdětných rodin s rodinami s nízkými příjmy, cílem bylo zamezení úpadku zmíněných rodin pod hranici sociálně přijatelné životní úrovně. V důsledku toho se roku 1990 zavedl **státní vyrovnávací příspěvek**, který měl vyrovnávat sociální následky, zapříčiněné zvýšením maloobchodních cen, jeho úkolem tedy bylo kompenzovat vzrůstající náklady na živobytí obyvatelstva. Na začátku nebylo vyplácení tohoto příspěvku omezeno, ale pak se zúžilo pouze na obyvatelstvo ekonomicky neaktivní a následně roku 1993 se vztahovalo na rodiny s nezaopatřenými dětmi, jejichž příjem byl pod hranicí určeného násobku životního minima.

⁴⁸ KUČERA, M., *Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky*. Praha: Demografie č. 4, 2008. Str. 234-235

⁴⁹ Podrobněji viz HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, Praha: VÚPSV, 2008, str. 9-17

Mezi další přechodná opatření lze zařadit **příspěvek na hrubé nájemné**, který měl zmírnit náklady spojené s deregulací nájemného, **příspěvek na školní pomůcky**, vyplácený v letech 2006–2007, **příspěvek na dopravu**, jako úhrada nákladů na dojížděku dětí do školy mimo bydliště, v roce 2004 byl nahrazen zlevněním žakovského jízdného v autobusové a železniční dopravě, **zaopatřovací příspěvek** vyplácený k zabezpečení rodiny vojáka vykonávajícího základní vojenskou službu, z důvodů zrušení této služby byl roku 2005 zrušen, nebo **společné zdanění manželů**, zavedené v letech 2005–2007 pro manželské páry vychovávající alespoň jedno nezaopatřené dítě, kde jeden z manželů má buďto velmi nízký příjem nebo dokonce žádný, účelem bylo zmírnění daňové progresu u těchto rodin.

Pro ucelení tématu, u **peněžitě pomoci v mateřství** žádné výrazné úpravy nenastaly a v dnešní době je vyplácena po dobu 28 týdnů (37 týdnů pro více narozených dětí), nejdéle však do 1 roku dítěte a nejdříve 8. Týden před plánovaným porodem, její výše činí 70% denního vyměřovacího základu. „Mateřská“ v délce 37 týdnů také náležela osamělé matce ovšem jen do roku 2007.

Velkou změnou výše příspěvku prošla dávka **porodného** v roce 2006, výše dávky se v tomto roce více než zdvojnásobila a to z 8 450 Kč na 17 500 Kč na každé dítě narozené v jakémkoliv pořadí a při narození dvojčat byla vyplácena částka 52 500 Kč, toto opatření se mělo stát stimulem pro zvýšení porodnosti, ale záhy ho roku 2008 snížili důsledkem stabilizace veřejných financí a zavedli jednotnou výši porodného 13 000 Kč na každé dítě. Toto zvýšení by stejně nemělo velký vliv na zvýšení porodnosti, protože vyplácení jednorázové dávky není pro matky dostačujícím stimulem k rození dětí, jelikož je tato částka jen zlomkem výše nákladů spojených s výchovou dítěte. Rokem 2012 se vyplácení porodného omezilo ještě testováním příjmu příjemce. Příjemce (většinou matka) má na tuto dávku v současné době nárok, jestliže je jeho příjem nižší, než 2,4 násobek životního minima, je vyplácena ve výši 13 000 Kč na první narozené dítě, v případě vícečetného porodu je vyplácena dávka ve výši 19 500 Kč opět na prvně narozené děti.

Mezi ty významnější změny rodinné politiky v tomto období dále patří změna výše **přídavků na děti**, jehož výše byla nezměněna již od roku 1985 a další úprava této dávky

nastala až v roce 1993. Úprava byla nutná hlavně proto, že po zavedení nového režimu se ceny liberalizovaly a tím vzrostly náklady na péči o dítě a důsledkem toho se reálná hodnota těchto dávek snížila. Zmíněná úprava zavedla diferenciované výše dávek podle věku dítěte a zrušilo zvýšené přídavky na další děti v pořadí. Další úprava těchto dávek byla provedena v roce 1996, která nově zavedla testování příjmů příjemce dávek v závislosti na násobku životního minima a to do tří pásem, do 1,1 násobku, rozmezí od 1,1 do 1,8 násobku a od 1,8 do 3 násobku životního minima.⁵⁰ Výše dávky se tedy diferencovala jak podle věku dítěte, tak i podle příjmů, tedy s klesajícím příjmem v rodině a rostoucím věkem dítěte byla hodnota dávek vyšší. Tím se tyto dávky opět zaměřily na pomoc nízkopříjmovým rodinám. Počet pásem i hranice vyjádřené násobky životního minima se během dalších let různě měnily. K další výrazné změně vyplácení těchto dávek došlo až v roce 2008, kdy sice příjem zůstal testovaný, ale vztahoval se k nároku vyplácení těchto dávek a výše násobku životního minima se snížila na 2,4 oproti 4,0 násobku z minulých let, dále už příjem výši dávky neovlivňoval. Naopak rozdělení výše přídávků podle věku dítěte ve třech kategoriích zůstalo.⁵¹ V roce 2012, tedy nynější podobě přídávků, zůstal násobek životního minima pro testování příjmů příjemce stejný (2,4) a jeho výše je uvedena v následující tabulce.

TABULKA 4: VÝŠE PŘÍDAVKU NA DÍTĚ V ROCE 2012

VĚK NEZAOPATŘENÉHO DÍTĚTE	VÝŠE PŘÍDAVKU NA DÍTĚ (Kč/měsíc)
Do 6 let	500
Od 6 do 15 let	610
Od 15 do 26 let	700

Zdroj: stránky MPSV, dostupné na WWW: <www.mpsv.cz>

V tabulce č. 5 je možné porovnat výše životních minim rodiny a tedy i hranici rozhodných příjmů pro nárok na přídavek na dítě v letech 2011 a 2012.

⁵⁰ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

⁵¹ Zákon č. 261/2007 Sb.,

TABULKA 5: ZMĚNA VÝŠE ŽIVOTNÍCH MINIM RODINY A HRANICE ROZHODNÉHO PŘÍJMU PRO NÁROK NA PŘÍDAVEK NA DÍTĚ (2,4 násobek životního minima rodiny) V LETECH 2011-2012

RODIČE S POČTEM DĚTÍ	ŽIVITNÍ MINIMUM RODINY (Kč)		HRANICE ROZHODNÉHO PŘÍJMU (Kč/měsíc)	
	2011	2012	2011	2012
Jedno do 6 let	7 080	7 710	16 922	18 504
Dvě 5, 8 let	9 040	9 850	21 696	23 640
Tři 5, 8, 12 let	11 000	11 990	26 400	28 776
Čtyři 5, 8, 12, 16 let	13 250	14 440	31 800	34 654

Zdroj: stránky MPSV, dostupné na WWW: <www.mpsv.cz>

U dávek **rodičovského příspěvku** se rokem 2004 změnil účel této dávky, jejíž původní smysl byl ocenění výkonů péče o dítě. Díky zrušení horní hranice výše příjmu rodiče (jestliže zajistil péči o dítě) a povolení rodiči přenechat celodenní péči o dítě jiné zletilé osobě se účel dávky změnil na kompenzaci nákladů, spojených s přenecháním péče. Také se v tomto roce zvýšila výše příspěvku o 40 % a to z původních 2 552 Kč na 3 573 Kč. V následujících letech se tato částka ještě zvyšovala a to důsledkem valorizace životního minima, takže v roce 2006 částka dávky činila 3 696 Kč (jestliže rodič byl sám o sobě nezaopatřené dítě pak 3 897 Kč). Na další úpravy nebylo nutné čekat dlouho, rokem 2007 se upustilo od návaznosti příspěvku na životní minimum a byl nově odvozován od průměrné mzdy v nepodnikatelském sektoru, tím se výše příspěvku zdvojnásobila na 7 582 Kč. Zlomovým rokem 2008 se změnil celý systém vyplácení příspěvku, tímto rokem se zavedlo, že si rodič může určit délku pobírání rodičovského příspěvku a tím i jeho výši, který je založen na principu, čím kratší doba pobírání příspěvku, tím je jeho částka vyšší, přičemž tato volba rodiče je v průběhu nezměnitelná. U první tzv. nejrychlejší varianty byla podmínka minimální vyplácené peněžité pomoci v mateřství ve výši 380 Kč/den, což je v přepočtu kolem 16 700 Kč hrubé měsíční mzdy. Pro další rychlosti pobírání se může rozhodnout, jestliže mu byl přidělen nárok na „mateřskou“, na rozhodnutí se má rodič čas do 21. měsíce věku dítěte, jestliže rodič nevyhoví ani jedné z podmínek, je mu od 22. měsíce věku dítěte přidělena nejdelší doba (tedy do 4 let dítěte) vyplácení příspěvku.

TABULKA 6: VÝŠE RODIČOVSKÉHO PŘÍSPĚVKU PODLE DÉLKY POBÍRÁNÍ V ROCE 2008

DÉLKÁ POBÍRÁNÍ (věk dítěte)	VÝŠE RODIČOVSKÉHO PŘÍSPĚVKU (Kč)
Do 2 let	11 400
Do 3 let	7 600
Do 4 let	3 800

Zdroj: HÖHNE, S., 2008, str. 14, vlastní sumarizace

V roce 2012 byl tento systém vyplácení příspěvku poupraven na nynější podobu, a to tak, že rodiči se vyplácí celková částka 220 000 Kč, opět si může zvolit tři rychlosti pobírání příspěvku ve stejných délkách (tedy nejdéle do 4 let věku dítěte) a rodič si délku může zvolit, jestliže lze alespoň jednomu z rodičů stanovit k narození dítěte 70% 30 násobku denního vyměřovacího základu, jakmile nejde tato částka stanovit ani jednomu z rodičů pak je do 9. měsíce dítěte vyplácena částka 7 600 Kč a dále do 4 let věku dítěte ve výši 3 800 Kč.

Do **příspěvku na bydlení** se v roce 2007 promítla změna životního minima a od tohoto roku nově stát zohledňuje reálné náklady rodin nebo jednotlivců na bydlení, dále zohledňuje vlastnictví bytu (nájemní či družstevní), velikost obce a počet členů v domácnosti. Stát na základě těchto parametrů zveřejňuje tabulky normativních nákladů na bydlení, se kterými potom rodina nebo jednotlivec porovnává své reálné náklady na bydlení, jestliže je tato výše nižší než jsou hodnoty v tabulce, pak má nárok na dávku.

Na **pohřebné** stát vyplácí dávku ve výši 5 000 Kč a od roku 2008 tato dávka náleží nezaopatřenému dítěti vypravující pohřeb rodiče nebo naopak.

Počátkem 90. let byl zaveden zákon na odčitatelné položky z daňového základu, do kterého spadal **odpočet na vyživované dítě**, tento druh daňové úlevy, mohl využít jeden z rodičů na každé vyživované dítě, od roku 2005 byl nahrazen daňovým zvýhodněním na dítě, představovaným slevou na dani či daňovým bonusem. Další daňové zvýhodnění představovala **nezdanitelná částka na manželku** (manžela), která nemá příjem nebo je

její příjem omezený a žije s plátcem daní ve společné domácnosti. Význam těchto daňových opatření se postupem času zvyšoval.⁵²

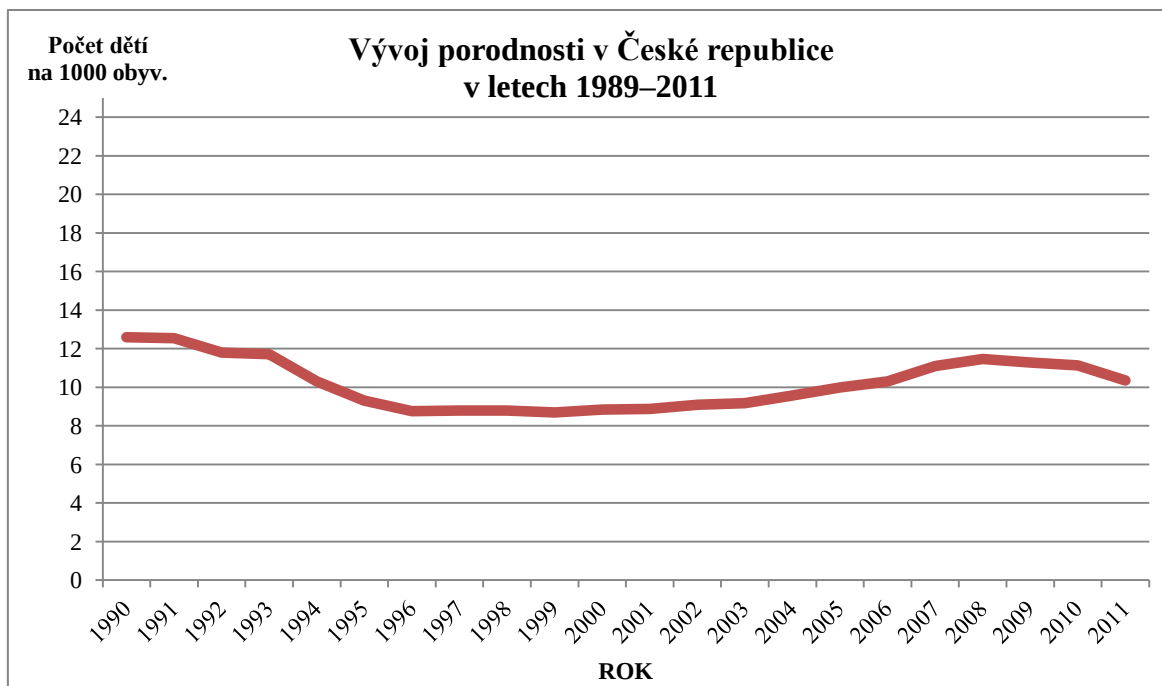
2.2.2 Vývoj porodnosti v letech 1989 – 2011

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, začátkem tohoto období byly přejímány ze západních zemí nové trendy, objevily se široké možnosti vzdělávání či cestování, ale na druhé straně se objevily i předtím neznámé nejistoty ohledně zaměstnání, politické situace státu či finanční situace rodiny. Všechny tyto faktory měly za následek rozhodnutí žen odložit založení rodiny do pozdějšího věku, což mělo za následek postupné snížení porodnosti. Vývoji porodnosti také neprospělo upřednostnění osobních zájmů jednotlivce a jeho soustředění se hlavně na ekonomickou prosperitu a dosažení vlastního štěstí.

V tomto období se stát zaměřil hlavně na reformaci systému důchodového pojištění, jako reakce na nastalé demografické změny. Po roce 1993, kdy výrazně začala klesat úhrnná plodnost pod hranici prosté reprodukce, začal stát znovu zvažovat zavádění opatření podporujících růst porodnosti. Několik takovýchto opatření bylo zavedeno během let 2005 až 2007, ale to byla spíše populistická propaganda politických stran a neměly větší dopad na dlouhodobý vývoj porodnosti. Nárůst porodnosti počínající rokem 2004 lze vysvětlit další populační vlnou, od válečné populační kompenzace v pořadí druhou. Tyto nově rozené děti jsou dětmi, lidově řečeno, „husákových dětí v kristových letech“, tedy, že děti ze 70. let minulého staletí (1. populační vlna s propopulačními opatřeními G. Husáka) začaly rodit děti ve věku 30 let a výše. Následné snížení porodnosti je zapříčiněno opadnutím této další populační vlny, tedy opět začaly rodit méně početné ročníky. Také k poklesu porodnosti mohla přispět ekonomická krize, která se v České republice projevila v roce 2008, ale opět lze říci, že její vliv na toto snížení porodnosti nebyl příliš významný.

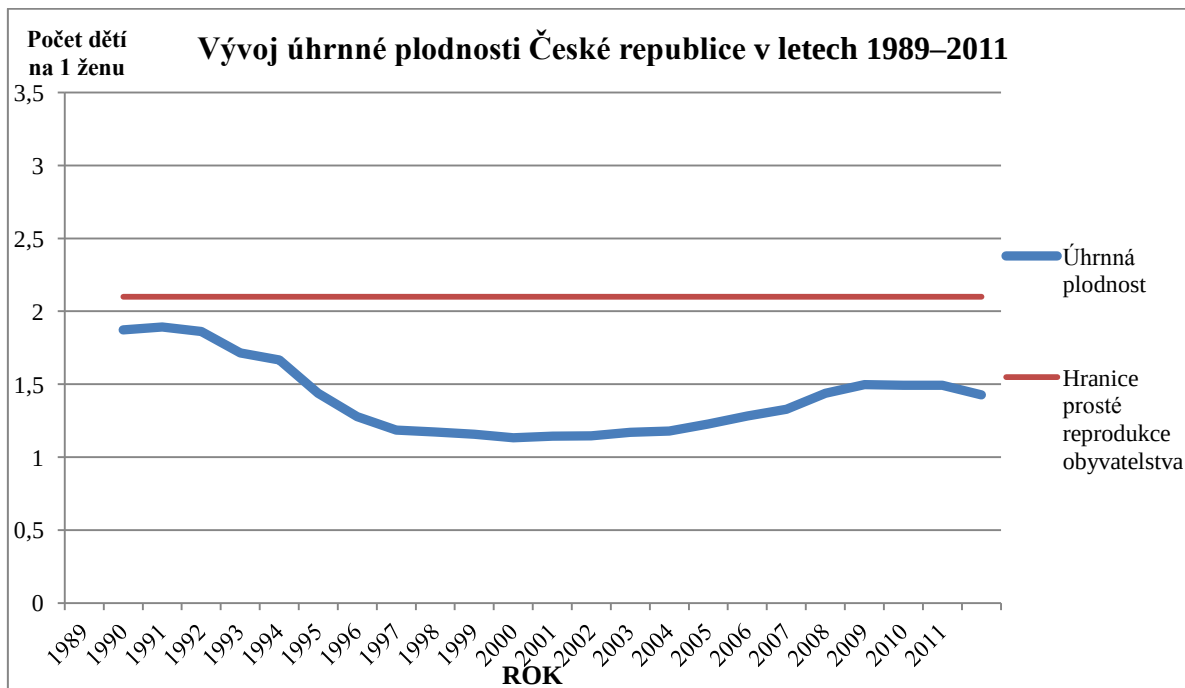
⁵² Zákon č. 586/1992 Sb.,

GRAF 3: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI V ČR V LETECH 1989–2011

Graf: Autor, Data: ČSÚ

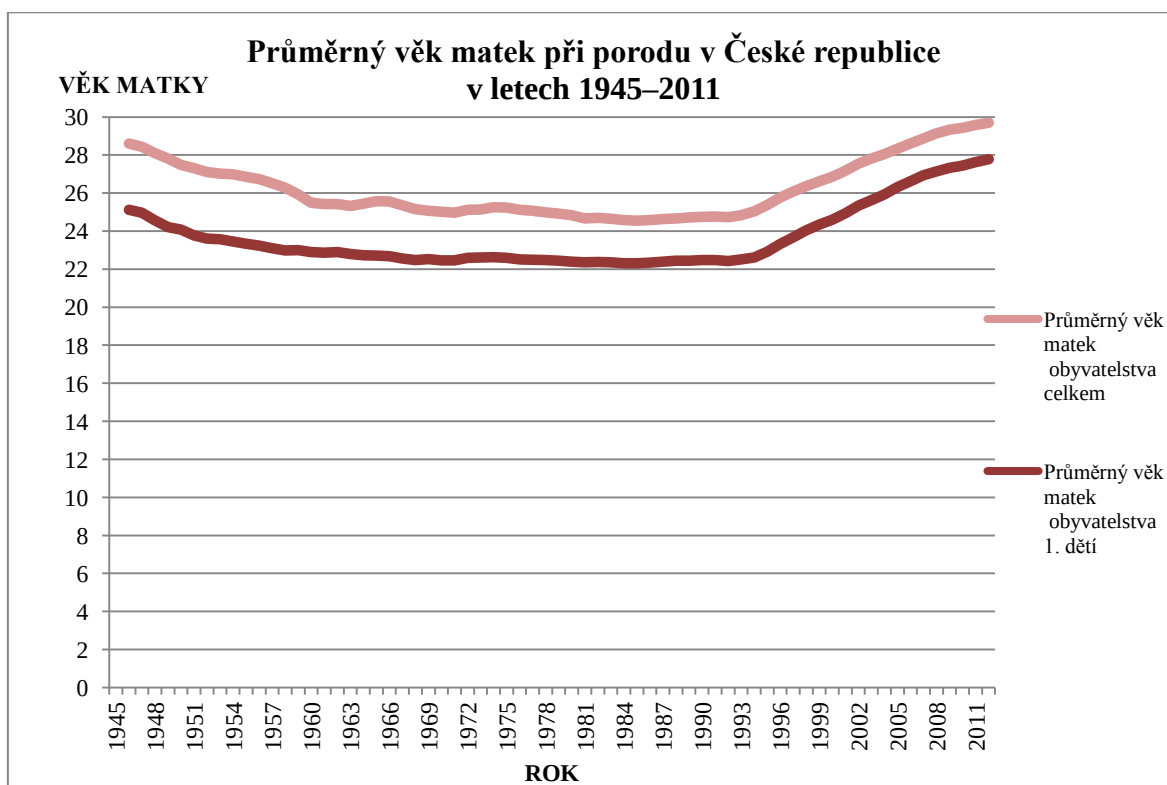
GRAF 4: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI V ČR V LETECH 1989–2011

Graf: Autor, Data: ČSÚ

K tomuto tématu se také vztahuje ukazatel průměrný věk matky při porodu 1. dítěte a všech rozených dětí, vzhledem k výše zmíněným faktorům odkládání rození dětí do pozdějšího věku. Graf č. 5 je za celé období, tedy od roku 1945–2011 a jde z něj vidět, že po roce 1993 průměrný věk matek při porodu dětí rapidně vzrostl, ať již je důvodem přijmutí trendu západních vyspělých zemí či emancipace žen a jejich zaměření se na rozvoj kariérního postupu. Jak již bylo řečeno, je třeba rozlišovat bezdětnost dobrovolnou a nedobrovolnou, s odkládáním rození dětí do pozdějšího věku, může nastat problém, že z dobrovolně bezdětnosti se kvůli vysokému věku matky stane bezdětnost nedobrovolná. Vyšší průměrný věk matky při porodu po válce je zapříčiněn, tím, že v nižším věku těchto žen ještě probíhala válka a to není nejlepší období k plození potomstva, po skončení války začaly tyto ženy rodit a tak vznikla již výše několikrát zmíněná poválečná kompenzační vlna porodnosti.

GRAF 5: PRŮMĚRNÝ VĚK MATEK PŘI PORODU V ČR V LETECH 1945–2011

Graf: Autor, Data: ČSÚ

3. Rodinná politika a porodnost ve Švédsku ⁵³

I přes to, že Švédsko nemá nejvyšší porodnost ani úhrnnou plodnost v Evropě, smyslem komparace právě s tímto státem je, že jeho podpora rodin, tedy rodinná politika státu, je stálá a nemění se pod vlivem změny politických stran, změny ekonomického cyklu či pod tíhou hospodářské krize.

Ve Švédsku je zaveden model sociálně-demokratického státu a rozsah přerozdělování veřejných financí je velice široký a zahrnuje sociální zabezpečení, sociální a zdravotní služby, vzdělání, bydlení či zaměstnání, tak jako ve většině evropských států. Hlavním cílem tohoto modelu je plná zaměstnanost a to jak mužů tak i u žen, tento princip je vysokou výhodou při slučování rodinných a pracovních rolí. Další charakteristikou tohoto modelu je univerzalismus sociálního zabezpečení, kde základní dávky jsou poskytovány všem občanům s trvalým pobytem v zemi plošně. Tyto základní dávky sociálního zabezpečení mohou být rozšířeny o sociální pojištění, které se vztahuje na pracující obyvatelstvo, a plynou z něj dávky, které se vztahují a odvozují u pracovního příjmu.

Tento systém je velice štědrý (stejně jako u dalších skandinávských států), a právě proto je často nazýván skutečným „státem blahobytu“ neboli welfare state, dokonce se Švédsko se svým vysokým standardem sociálního zabezpečení stalo jejich průkopníkem. Štědrost svých dávek si může Švédsko dovolit díky vysokému daňovému zatížení obyvatelstva a převládá princip solidarity bohatých s chudými, takže i přerozdělení probíhá směrem od bohatých k chudým, účelem je podpora rovného přerozdělování příjmů a snižování chudoby.

Avšak krize sociálního státu byla důvodem k přiklonění se k spíše evropským sociálním modelům tzv. „welfare mixům“, tak že byly zavedeny reformy k redukci a větší adresnosti vyplácení dávek.

⁵³ Podrobněji viz MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I.*, Praha: VÚPSV, 2003, str. 206-221 a VACULÍKOVÁ, L. *Rodinná politika v České republice a Švédsku*. Brno: MU, 2006

3.1 Vývoj rodinné politiky ⁵⁴

Prorodinná politika Švédska byla zavedena již před druhou světovou válkou, v návaznosti na studie, které měly hledat řešení nízké porodnosti, jež se dále snižovala. Přijatá studie, vypracována K. G. Myrdalem a A. Myrdal, doporučovala státu především podporu dětí a kompenzaci nákladů spojených s péčí o ně a tím vyrovnání životní úrovně rodin s dětmi. Stát na základě těchto doporučení zavedl např. poskytnutí bezplatné lékařské péče matkám a malým dětem, poskytnul finanční podporu na bydlení pro rodiny většího rozsahu atd.

Avšak přímo rozvoj modelu sociálního státu začal až po druhé světové válce, kdy se zavedl systém zdravotního pojištění, který byl univerzální a povinný pro všechny občany a výše jeho dávek se odvozovala z předchozího příjmu. Účelem tohoto modelu sociálního státu, jak již bylo uvedeno v úvodu kapitoly, byla plná zaměstnanost mužů i žen a poskytování sociálních služeb plošně. Dále v 60. letech byl přijat zákon o národním pojištění, který byl pro rodinnou politiku ve Švédsku důležitý, protože obsahoval nově tzv. rodičovské pojištění, což byl systém dávek pro rodiny s dětmi, přičemž podpora rodin systémem pojištění je v Evropě v celku řídká. V průběhu 70. a 80. let se stát zaměřil na prosazení výchovy dětí rodiči a na rovnost mužů a žen při této péči, tuto snahu prokázal zákonem prodlužujícím rodičovskou dovolenou až na 450 dnů, což je přibližně 15 měsíců. Hlavním cílem státu bylo zmírnění sociálních rozdílů ohrožených skupin v obyvatelstvu, tento cíl podporoval rozšiřováním sociálních dávek, které vysoké zdanění obyvatelstva nedostačovalo finančně pokrýt, a tím se stát veřejně více a více zadlužoval.

V 90. letech začala hospodářská recese, především kvůli velkému veřejnému dluhu Švédska, který chtěl stát řešit zvýšením daní, a nastala krize sociálního státu. V této době krize se rapidně zvýšila míra inflace a spolu s ní i míra nezaměstnanosti a stát se zaměřil na motivaci mužů i žen k rekvalifikacím a dalšímu vzdělávání, přičemž je známo, že při procesu vzdělávání plodí ženy mnohem méně dětí. Opatření podporujícím plnou zaměstnanost bylo rozšíření sítě zařízení pečujících o děti předškolního věku. Také vláda

⁵⁴ Podrobněji viz VACULÍKOVÁ, L. *Rodinná politika v České republice a Švédsku*. Brno: MU, 2006 a HOEM, J. M. *Proč má Švédsko tak vysokou plodnost*, Praha: Demografie č. 4, 2006, str. 241-250

zpřísnila kritéria dosažení některých dávek, převážně tím že začaly být vázány na příjem, a snížila např. nemocenské pojištění či příspěvky na podporu bydlení, které se mohlo dotknout finanční situace rodiny. Tím se stala podpora rodiny více adresná a individuální a přiblížila se tak trendu v jiných evropských státech. Tyto reformy a škrty ve veřejných výdajích se přímo na dávkách podporujících rodiny s dětmi, až na menší změnu u přídavků na děti, nijak závažně neprojeví. Dále v tomto období prošlo Švédsko druhou fází demografického přechodu, což se vyznačuje snižující mírou porodnosti, plodnosti a úmrtnosti a prodlužováním délky života či zvyšujícím se věkem matek při porodu prvního dítěte. Hlavními cíly rodinné politiky Švédska jsou v současnosti podpora hlavně dětí obecně, neúplných nebo více početných rodiny, rovnost pohlaví při péči o děti a sloučení rodičovských a pracovních rolí, což podporuje prostřednictvím vysokého počtu zařízení pečujících o děti a vysokým podílem žen pracujících na částečný pracovní úvazek.

3.2 Nástroje rodinné politiky Švédska⁵⁵

Hlavními cíly současné rodinné politiky Švédska, některé z nich již byly uvedeny, jsou:

- Zajištění rovných práv jednotlivců a kvalitní životní start dítěte bez ohledu na rodinné zázemí.
- Prosazování rovných příležitostí pro obě pohlaví
- Poskytnutí ekonomických zdrojů páru k svobodné volbě počtu dětí

Díky vysoké zaměstnanosti žen je ve Švédsku uplatňován model dvoupříjmové rodiny s dětmi a podle toho je sestaven systém sociálního pojištění a minimální výše univerzálních dávek, jinak je tento systém výjimečný štedrostí finančních dávek rodičům a dětem, rodičovským pojištěním, rovností pohlaví v péči o děti a vysokou kvalitou denních zařízení péče o děti.

⁵⁵ Podrobněji viz MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I.*, Praha: VÚPSV, 2003, str. 206-221 a vládní stránky Švédska [on-line].[cit. 7. května 2013]. Dostupné na WWW: < <http://www.government.se/sb/d/15473/a/183497> >

- **Přímá finanční podpora**

Rodičovské pojištění je součástí sociálního pojištění a poskytuje dávky pracujícímu nebo samostatně výdělečnému rodiči, který se podílel na sociálním pojištění odvodem 2,2% příjmu, příspěvky z tohoto pojištění podléhají plnému zdanění.

Pod rodičovské pojištění spadá **vyrovnávací příspěvek v mateřství**, vyplácený těhotné ženě s fyzicky náročnou prací (nebo rizikovým pracovním prostředím), která pro její těhotenství není schopna tuto práci nadále vykonávat. Dávka je vyplácena ve výši 80% jejího pracovního příjmu a vyplácí se nejdéle 50 dnů v průběhu 60 dní před očekávaným datem porodu.

Další dávkou tohoto pojištění je **přechodný rodičovský příspěvek**, jenž lze srovnat s českým příspěvkem ošetřovného, je vyplácen zaměstnanci, který není schopen pracovat z důvodu péče o nemocné dítě mladší 12 let (v některých případech 16) nebo je nemocný člověk běžně pečující o dítě. Příspěvek se vyplácí ve výši 80% příjmu zaměstnance nejdéle po dobu 120 dnů do roka. Je vyplácen také otcům nově narozených dětí po dobu max. 10 dnů po porodu, této události se říká „otcovské dny“. Příspěvek je využíván oběma rodiči (v roce 2001 40% otcí) a je čerpán průměrně 7 dní za rok.

Poslední dávkou z rodičovského pojištění je **rodičovský příspěvek**, ten umožňuje rodičům skloubit rodičovské a profesní role a nahrazuje rodiči příjem, aby mohl zůstat doma s dětmi, místo práce. Podmínkou vyplacení příspěvku je odpracování alespoň 240 dní, což je asi 8 měsíců. V současnosti je příspěvek vyplácen po dobu 480 dnů, což je přibližně 16 měsíců, na jedno dítě (v případě vícečetného porodu se délka prodlužuje o 180 dnů za každé další dítě). Matka může příspěvek využít již 60 dní před plánovaným porodem a poté každý z rodičů až do 8 let věku dítěte, v této době se mohou rodiče střídat, tím má každý právo na rodičovskou dovolenou na poloviční dobu, tedy 240 dní. Příspěvek je vyplácen ve výši 80% příjmu po prvních 390 dní a dalších 90 dní je vyplácena univerzální dávka ve výši SEK 60 (cca 180 Kč)⁵⁶ na den, jestliže jsou rodiče nezaměstnaní nebo mají minimální příjem, pak je jim dávka vyplácena po dobu 480 dní ve výši SEK 120 (cca 360

⁵⁶ Veškeré přepočty na Kč podle měnového kurzu k 7. 5. 2013, SEK 1 = 3,003 Kč

Kč) za den, což je k poměrům rodinných nákladům na nízké úrovni. To je velkou motivací pro ženy, aby se zařadily do pracovního procesu a odložily plození dětí do pozdějšího věku. K období rodičovské dovolené je ještě přiřazeno 60 dní k péči o dítě rodiči, který nečerpal většinu rodičovské dovolené, což bývají většinou otcové, období je i tak nazváno, jako tzv. období výměny táty za mámu. V průběhu rodičovské dovolené je rodiči povolen částečný úvazek. V minulosti byly zavedeny rychlostní prémie, které spočívaly v tom, že pokud žena porodila dítě do 30 měsíců od porodu dítěte předchozího, výše dávky se jí vypočítávala z příjmu před porodem předchozího dítěte, avšak toto opatření bylo zrušeno a v současnosti se již neuplatňuje.

Mezi obecné příspěvky Švédska patří **přídavek na dítě**, který je vyplácen plošně v konstantní výši SEK 950 (cca 2 853 Kč) měsíčně a jeho nárok vzniká trvalým pobytem ve Švédsku. Přídavek na dítě je bez daně a vyplácí se až do čtvrtletí, v němž dítě dovrší 16 let, jestliže dítě starší 16 let navštěvuje střední školu, pak je rodině poskytnut **rozšířený přídavek na dítě** ve stejné výši jako základní. Rodinám se třemi či více dětmi je věnován **příplatek pro velké rodiny**, kde je výše dávky pro třetí dítě SEK 254 (cca 763 Kč), pro čtvrté dítě SEK 760 (cca 2 282 Kč) a na každé další dítě SEK 950 (cca 2 853 Kč) měsíčně. Dítěti navštěvujícímu vyšší střední školu⁵⁷ náleží **studentský příspěvek** ve výši SEK 950 (cca 2 853 Kč) za měsíc.

Další sekci rodinné politiky jsou příspěvky testované na základě příjmů či potřeb. Do této sekce spadá **výživné na dítě nepřítomného rodiče**, je vypláceno na dítě do 18 let (jestliže studuje do 20 let), jehož rodiče žijí odděleně, a vyplácí se rodiči, který má dítě v péči, ve výši SEK 1 173 (cca 3 522 Kč) za měsíc, avšak část této sumy je povinen hradit nepřítomný rodič, tato část je závislá na jeho příjmu a také na počtu dětí, na které má vyživovací povinnost. Výživné si rodič může odečíst ze základu daně.

Příspěvek na bydlení je určen domácnostem rodin s dětmi, jeho výše závisí na nákladech na domácnost, velikost domova, příjmu v domácnosti a na počtu dětí v domácnosti. Nárok na tento příspěvek mají také bezdětní mladí lidé ve věku 18 až 29 let.

⁵⁷ Sekundární nevysokoškolské vzdělání, které probíhá od 16 do 20 let dítěte

- **Nepřímá finanční podpora**

Je spodivem, že Švédsko se svou širokou podporou rodiny, nemá vyvinutou podporu rodiny z hlediska daňových úlev či slev na dani, v této zemi totiž není možné uplatnit slevu na dani ani na manželku, ani na vyživované dítě. Jediná možnost, kterou lze považovat za zvýhodnění, je uplatnění **odečitatelných položek pro poplatníka** či pro poplatníka s malými příjmy atd. Jak si lze všimnout, Švédsko se v oblasti nepřímé finanční podpory značně liší od ostatních evropských států a to i například v tom, že společné zdanění manželů bylo zavedeno již v roce 1902, avšak již od roku 1971 bylo zrušeno a místo něj bylo zavedeno **oddělené zdanění partnerů**. Po zavedení tohoto opatření rapidně vzrostla účast vdaných žen na trhu práce, také to mělo za následek, že ženy se více zapojovaly do placených prací a naopak muži netrávili tolik času v práci (v podobě přesčasů) a začali se více zapojovat do péče o děti, což bylo cílem tohoto opatření, tedy zrovnoprávnění pohlaví při péči o dítě a na trhu práce.

V letech 1995 – 1996 byla ve Švédsku zavedena daňová reforma, jíž důsledkem bylo zvýšení daní, které se dotklo převážně rodin, a proto se jim jako kompenzace začal vyplácet výše zmíněný přírůstek na dítě a příspěvek na bydlení.

Jak již bylo nastíněno, individuální a adresné dávky jsou zdaňovány, jelikož se berou jako forma příjmu, zatímco plošné univerzální dávky zdanění nepodléhají. Ve Švédsku je uzákoněna povinnost poplatníka odvádět dva druhy daní z příjmu, jedním z nich je daň na centrální úrovni a druhým je daň na úrovni místní, obě daně jsou státem koordinovány.

- **Nepřímá podpora**

Jak již bylo několikrát zmíněno, Švédsko má velice rozvinutý a kvalitní systém služeb pro rodinu a **širokou síť zařízení pečujících o děti**, např. mateřské školy či mimoškolní centra pro děti. Tento systém pomáhá sladit rodičovské a pracovní cíle rodiny, což je pro švédský model dvoupříjmové rodiny, tedy cíl plné zaměstnanosti, velice žádoucí. A proto napomáhají rodičům co nejvíce, např. celoroční otevírací dobou, tedy i o prázdninách, navíc nepomáhají jen rodičům, ale i dětem umožňují rozvoj a vzdělání. Nynější trend hlásí ústup domácích pečovatelských center, ale značný růst v počtu soukromých mateřských

škol, i možná proto, že je možnost získat na ně grant z financí samospráv. Rodičům také velice pomohlo vyrovnat se s náklady za takovou péči, zavedení regulace výše poplatků za předškolní a mimo školní péči o děti v roce 2002. Výše poplatku se vypočítává na základě testovaného příjmu (před zdaněním) domácnosti na úrovni 3,2 (nebo 1) %, avšak v určité maximální výši, které jsou uvedeny v tabulce č. 7. Toto opatření snížilo rodičům měsíční náklady spojené s péčí o děti zhruba o 500 – 1 000 SEK (cca 1 500 – 3 000 Kč). Zařízením pokrývají tyto poplatky 10% celkových nákladů, zbytek nákladů hradí stát.

TABULKA 7: MAXIMÁLNÍ VÝŠE POPLATKU ZA ZAŘÍZENÍ PEČUJÍCÍ O DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO A ŠKOLNÍHO VĚKU V ROCE 2002

Počet dětí v péči zařízení	Maximální výše poplatku (v SEK/měsíc)		Maximální výše poplatku (v Kč/měsíc)	
	Předškolní zařízení	Školní zařízení	Předškolní zařízení	Školní zařízení
1	1 140	760	3 423	2 282
2	760	380	2 282	1 141
3+	380	380	1 141	1 141

Zdroj: MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J., 2003, str. 219, vlastní sumarizace

Avšak roku 2003 byl zaveden veřejný univerzální systém předškolního vzdělávání pro děti ve věku 4 a 5 let, tedy možnost navštěvovat předškolní zařízení všem dětem v tomto věku zdarma, toto opatření je povinné pro všechna zařízení na místní úrovni, i když možnost navštěvovat takovéto zařízení je dobrovolná.

Vysoký podíl žen na trhu práce, velký podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel a vysoká plodnost ve Švédsku a dalších evropských zemí odporuje některým ekonomickým teoriím, které předpokládají, že vysoká zaměstnanost žen a velký podíl vysokoškoláků v obyvatelstvu snižuje plodnost. Navzdory těmto teoriím vykazují vysokoškolsky vzdělané ženy stejnou míru plodnosti jak druhých, tak i třetích dětí jako ženy se vzděláním nižším. Velkou pomoc ženám přináší možnost pracovat na **částečný úvazek**, který po skončení rodičovské dovolené umožňuje ženě plynule se vrátit k práci na plný úvazek. Dále částečný úvazek využívají také ženy s více dětmi a z nich je to až přes 60%.

3.3 Vývoj porodnosti⁵⁸

Začátkem 60. let se úroveň porodnosti ve Švédsku zvyšovala, v tomto období byl nově zaveden systém národního pojištění obsahující, tzv. rodičovské pojištění, které poskytovalo dávky podporující rodiny s dětmi.

Avšak i přes různá opatření, jako prodloužení rodičovské dovolené, rozšiřování sociálních dávek, které jsou vypláceny plošně, či prosazování státu rovnosti mužů a žen při péči o dítě, začala od druhé poloviny 60. let míra porodnosti klesat až na malé kolísání se snižovala až do 80. let. Od tohoto období se počet živě narozených dětí začal opět zvyšovat, což je zapříčiněno poměrně příznivou hospodářskou situací a poskytováním tzv. rychlostní prémie státem, jež urychlila porody dětí dalších v pořadí. Smyslem rychlostní prémie byla změna způsobu vyplácení rodinných dávek v 80. letech pro matky s dítětem druhého nebo vyššího pořadí. Změna spočívala v tom, že výše dávky byla odvozena z příjmu před narozením prvního dítěte, podmínkou bylo mít další dítě do 2 let, od roku 1986 až po začátek 90. let do 2,5 let od porodu předchozího dítěte. Toto opatření zvýšilo jak úroveň porodnosti, tak i plodnosti, na jejich zvýšení měly ovšem vliv i porody více početných ročníků z 50. a 60. let. Tyto jevy odrážející se na porodnosti měly stejný viditelný vliv na úhrnnou plodnost, která koncem 80. a počátkem 90. let dosáhla hranice prosté reprodukce, ale v následujících letech se opět propadla pod její úroveň a k jejímu opětovnému přiblížení došlo až kolem roku 2010, také tato úroveň plodnosti jednoznačně patří mezi jednu z nejvyšších v Evropě.

Velký propad úrovně porodnosti nastal v průběhu 90. let, který byl zapříčiněn krizí sociálního státu spolu s hospodářskou krizí zadluženého Švédska, kvůli nimž byl stát nucen progresivně zvýšit daně a snížit některé dávky, např. pro rodiny významnější podpora v oblasti bydlení, v zemi tak vzrostla míra inflace i nezaměstnanosti. V tomto období také Švédsko zasáhl tzv. druhý demografický přechod, který se vyznačuje snižováním porodnosti, plodnosti či úmrtnosti, ale také prodlužováním délky života a zvyšováním věku matek při porodu jak prvního dítěte, tak i dětí dalších pořadí.

⁵⁸ HOEM, J. M. *Proč má Švédsko tak vysokou plodnost*, Praha: Demografie č. 4, 2006, str. 241-250

Obnovení růstu porodnosti nastalo opět koncem 90. let minulého století a počátkem 21. století přispěla k tomu řada opatření a reforem státu a také znovu zlepšující se hospodářská situace Švédska.

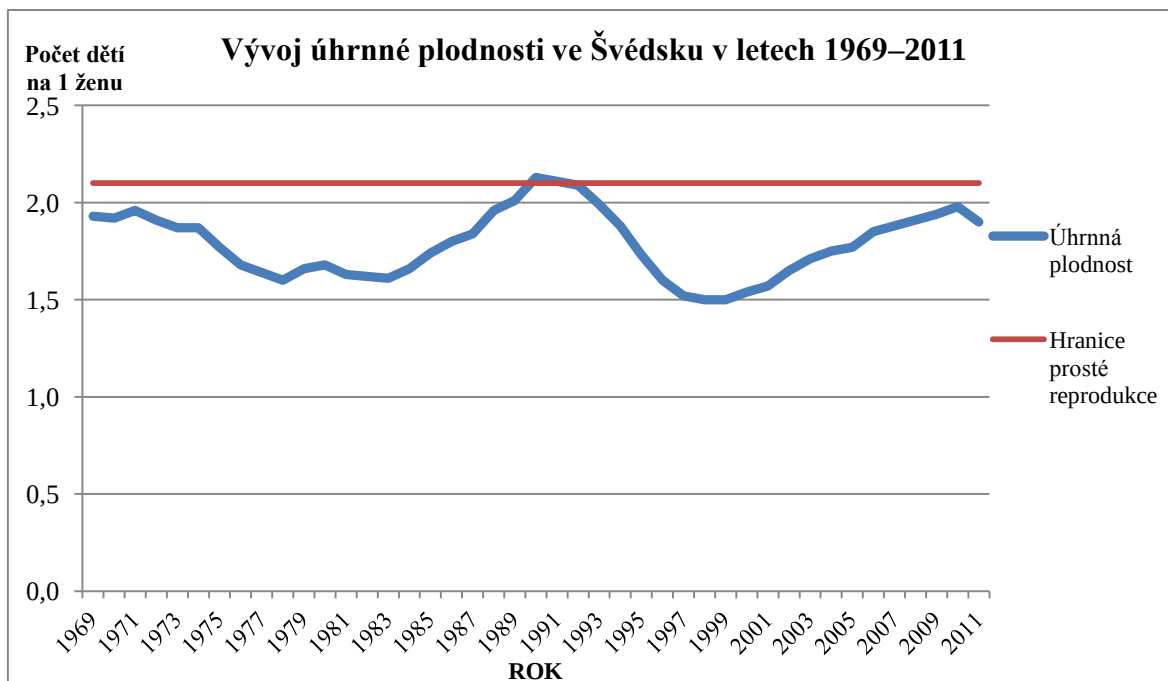
GRAF 6: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI VE ŠVÉDSKU V LETECH 1960–2011

Graf: Autor, Data: Eurostat

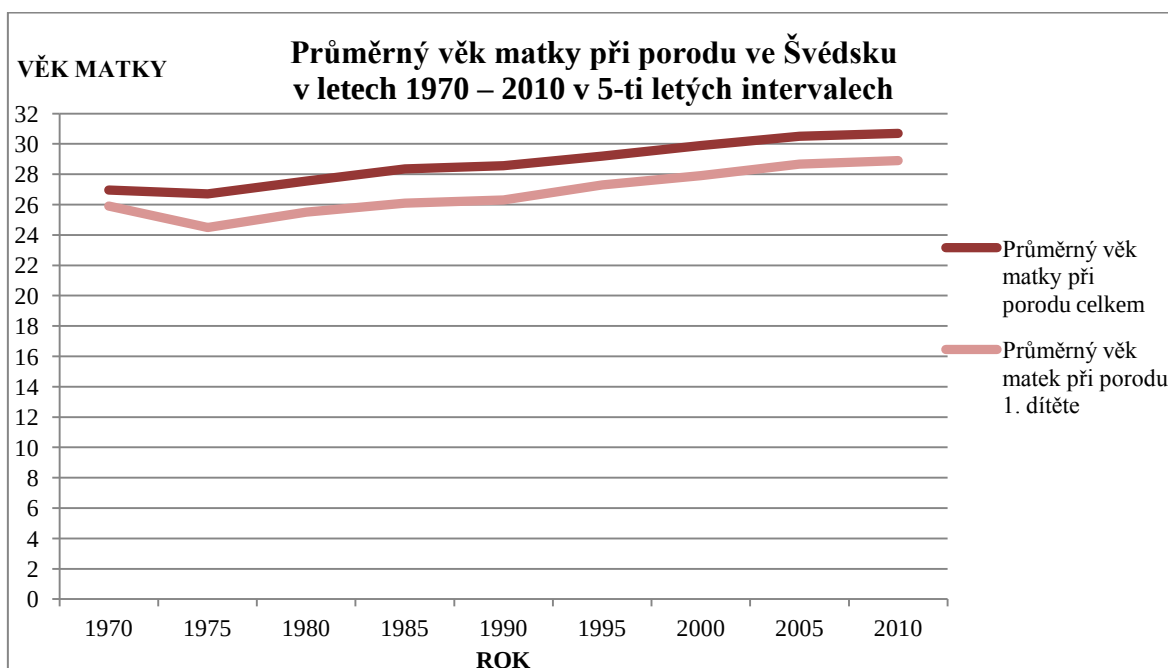
Zvyšující se trend se projevuje také u průměrného věku matky při porodu jak prvního dítěte, tak i dětí dalších v pořadí, což lze vypožorovat z grafu č. 8. Ke zmírnění tohoto růstu došlo v druhé polovině 80. let, což mělo za následek zvýšení úhrnné plodnosti, došlo hlavně k růstu plodnosti žen ve věkové skupině 25–29 let, ve které se celkově rodí nejvíce dětí po celou dobu, k růstu plodnosti žen mladších 25 let a dokonce i k růstu plodnosti žen ve věkové skupině 30–34 let, která od tohoto období v počtu narozených dětí předstihla věkovou skupinu žen mladších 25 let. Z důvodu chybějících dat na Eurostatu, který vykazuje data v ročních intervalech průměrného věku matek při porodu prvního dítěte až od roku 1998, je graf č. 8 přeměněn na data, která byla dostupná, a tedy výší průměrného věku matky po pěti letech.

GRAF 7: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI VE ŠVÉDSKU V LETECH 1969–2011

Graf: Autor, Data: Eurostat

GRAF 8: PRŮMĚRNÝ VĚK MATEK PŘI PORODU VE ŠVÉDSKU V LETECH 1970–2010 V 5 LETÝCH INTERVALECH

Graf: Autor, Data: Eurostat, MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J., 2003, str. 208

4. Porovnání rodinné politiky a porodnosti České republiky a Švédska

Předchozí kapitoly popisují základní pojmy, teoretická východiska, vývoje rodinných politik a porodností v České republice a Švédsku, aby přispěly hlavnímu cíli, kterým je postavit tyto dva státy vedle sebe a porovnat jejich rodinné politiky a jejich vliv na porodnost v daném státě. Tímto cílem se budou zabývat následující řádky a spolu s ním budou doporučena opatření, která by měla Česká republika přijmout, aby se zvýšila porodnost a úhrnná plodnost v zemi.

4.1 Shrnutí

V předchozích kapitolách byly popsány podrobné vývoje rodinné politiky a porodnosti v obou zemích, a proto zde budou zmíněny hlavní a klíčové momenty, které je důležité vyzdvihnout.

Česká republika za zkoumané období (1945 – 2011) prošla dvěma úplně odlišnými systémy, a ačkoli první z nich, tedy socialismus, byl z mnoha důvodů, ať už z pohledu osobní svobody či jiného, pro nás v této době až nepřístojný, je nutné mu nechat zásluhu na zvýšené míře porodnosti a díky nízkému věku matek při porodu, také zvýšené míře úhrnné plodnosti. Ano, lze namítnout, že hlavní vzrůsty porodnosti byly zapříčiněny nejprve poválečnou kompenzační vlnou a následně v 70. letech populační vlnou, tedy rodivostí žen silných poválečných ročníků ve věku 22 až 25 let, ale i tak tento systém udržoval vysokou míru porodnosti i v období propadů, kdy v největším propadu na konci období tohoto systému (1989) byla porodnost 12,39 dítěte na 1 000 obyvatel. Tuto hodnotu největšího propadu za socialistického systému, převýšila porodnost nynějšího demokratického systému jen v prvních dvou letech po revoluci. V roce 1990 byla porodnost 12,6 a v roce 1991 byla porodnost 12,55 dítěte na 1 000 obyvatel, po těchto dvou letech už míra porodnosti v demokratickém systému nikdy nepřekročila hodnotu 12,39. Tedy hodnotu největšího propadu porodnosti za socialismu, a to ani po roce 2004, kdy nastala druhá populační vlna, kdy rodily silné ročníky ze 70. let ve věku 30 let a vyšším. Také úhrnná plodnost, jejíž nejnižší hodnota 1,83 dítěte na ženu byla zaznamenána v roce 1968, začala

po 50. letech kolísat kolem hranice prosté reprodukce a i v propadech byl rozdíl od této hranice únosný. Zatímco v demokratickém režimu byl zaznamenán velký úpadek v úhrnné plodnosti, jejíž nejnižší hodnota dosahovala v roce 1999 1,13 dítěte na ženu, a až v posledních letech se začala zvyšovat, vyšplhala se však na úmorných 1,4 - 1,5 dítěte na ženu. Celkovými nástroji socialismu byla zvýhodněná pozice rodin s dětmi, např. u nedostatečné bytové situace, při poskytování účelových půjček nebo u míry zdanění. Především však měl socialismus vytyčen cíl dvouprůmové rodiny. Dva příjmy v rodině byla hlavně nutnost, ale systém podporoval plnou zaměstnanost žen, kterou sice oficiálně zdůvodnil zrovnoprávněním žen na trhu práce, ale reálně chtěl mít co nejvíce pracující třídy a proto také podporoval pronatalitní politiku. Také díky tomu byla v tomto období rozsáhlá síť zařízení pečujících o děti, již od útlého věku, kde vedle cíle plné zaměstnanosti byla i snaha převzetí většiny rodinných funkcí do rukou státu, a tím zpřetrhání širších rodinných vazeb. I přes tyto důvody, které jsou občas až neetické či nesprávné, účel zvýšené porodnosti tím byl splněn a jak se lidově říká „účel světi prostředky“. Model dvouprůmové rodiny a plná zaměstnanost, jak mužů, tak i žen, je společným rysem i pro Švédsko, kde byl tento model prosazován již od 60. let. Tento model spolu s plnou zaměstnaností a rovnoprávností pohlaví při výchově dětí je hlavním cílem rodinné politiky Švédska a je tomu tak i přizpůsoben celý systém. Systém s širokou a kvalitní sítí zařízení, která pečují o děti a v současné době jsou rodinám poskytována bezplatně. Význam těchto zařízení ve Švédsku vzrostl i v průběhu 90. let, kdy v zemi nastala krize sociálního státu spolu s krizí hospodářskou, kdy se zvýšila inflace, kvůli zadluženosti státu, a nezaměstnanost, což vedlo k podpoře rekvalifikací a dalšího vzdělávání obyvatelstva. Jelikož je změna podílu účasti žen na trhu práce jedním z hlavních faktorů rozdílnosti úrovně plodnosti mezi zeměmi, jsou opatření týkající se slučitelnosti rodičovských a pracovních rolí stěžejní pro podporu porodnosti a rodin celkově. V této oblasti přináší švédským ženám velkou pomoc také ochota zaměstnavatelů zaměstnávat ženy na částečný úvazek, což se v České republice ještě neprosadilo. Díky těmto opatřením v oblasti slučitelnosti rodičovských a profesních rolí, je míra plodnosti druhých či třetích dětí u vysokoškolsky vzdělaných žen stejná jako u žen s nižším vzděláním.

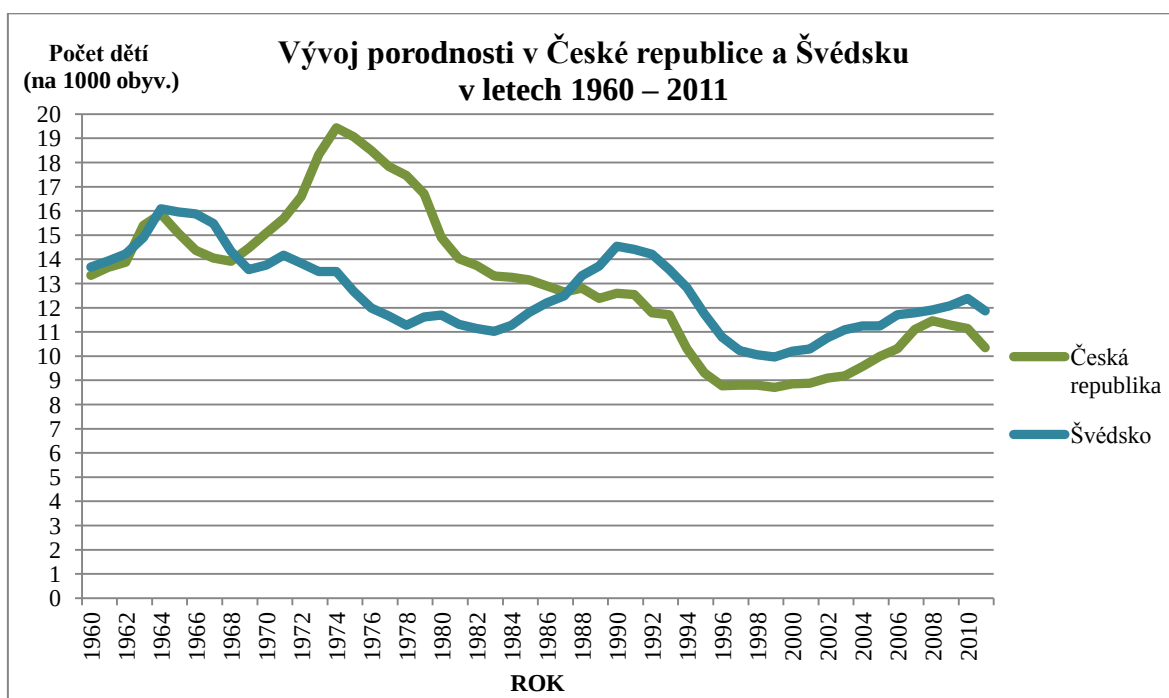
Co se týká vlivu přímé finanční podpory rodin na porodnost, má vliv v případě švédského systému, kdy jsou některé dávky plošné a universalistické, jako např. přídavek na dítě, který je díky vysoké míře zdanění a širokému přerozdělování státu podstatně vyšší než v České republice, ale také není pro nárok na příspěvek testován příjem. Také není relevantní délka pobírání rodičovské dovolené, jestliže je ženě umožněn přivýdělek např. formou částečného úvazku, což už je v České republice pozměněno a rodič si může vybrat délku a výši rodičovského příspěvku ze tří skupin. Ve Švédsku je systém vyplácení tohoto příspěvku odlišný nejen délkou a výší příspěvku, ale formou financování. Tento příspěvek je financován z rodičovského pojištění, v Evropě neobvyklého, na které se v rámci sociálního pojištění odvádí 2,2% příjmu. V České republice je u většiny finančních dávek testován příjem a jejich účelem je hlavně pomoci sociálně slabým rodinám pomoci s kompenzací nákladů na výchovu dětí, zatím co ve Švédsku jsou finanční podporou všech rodin s dětmi a spíše oceňují rodinu za výchovu dětí a tím mají vlastní vliv na porodnost. Jednorázové finanční dávky jako je např. porodné, které ve Švédsku není ani zavedené, nemají na zvýšení porodnosti vliv žádný, jak již bylo řečeno, spíše pomáhají sociálně slabým rodinám pokrýt prvotní náklady na zabezpečení dítěte, a proto je jejich zvyšování či snižování úplně irelevantní.

Určitým ulehčením finanční situace českých rodin při výchově dětí je daňové zvýhodnění na dítě, ve formě slevy na dani nebo daňovým bonusem, ve Švédsku toto opatření není zavedeno.

Stálá a víceméně neměnná podpora rodin ve Švédsku nepodléhá různým krizím nebo hospodářským či politickým cyklům, což lze vypožorovat na úhrnné plodnosti na grafu č. 10, kde úhrnná plodnost Švédka kolísá kolem pomyslné osy 1, 75 dítěte na ženu.

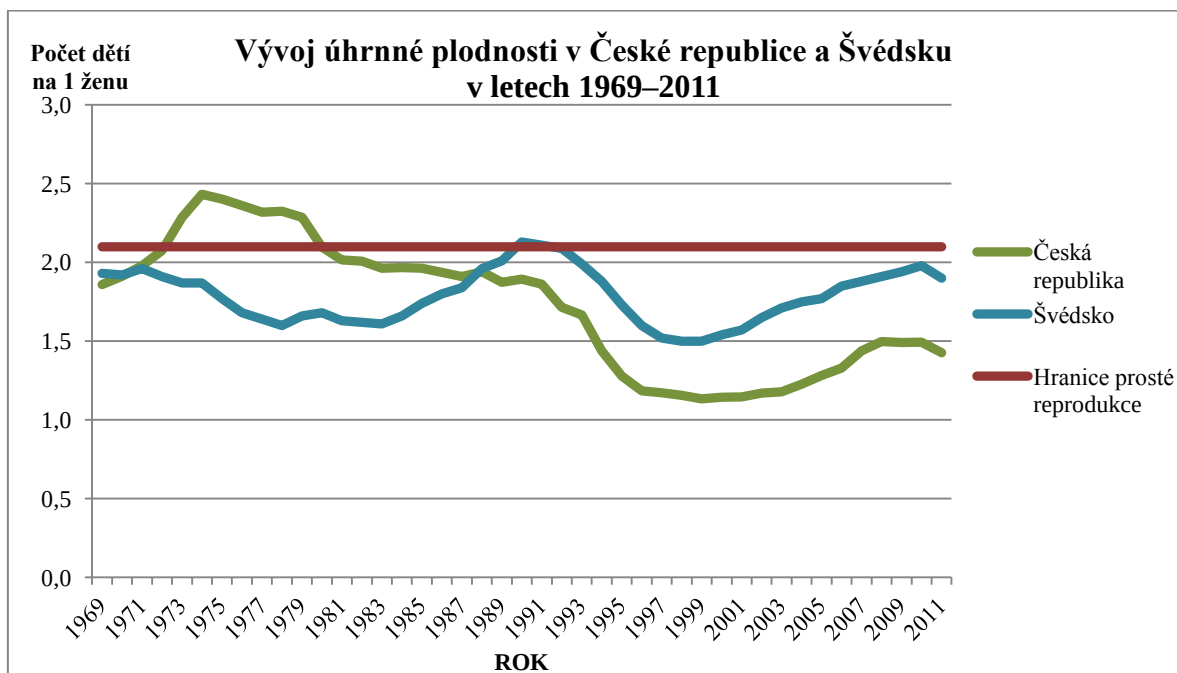
Z důvodu nedostupnosti dat k Švédské porodnosti a úhrnné plodnosti na Eurostatu a potřebnosti porovnání s Českou republikou, jsou oba grafy vztaženy k počátku období, kdy byla data ke Švédsku dostupná, tedy u porodnosti od roku 1960 a u úhrnné plodnosti od roku 1969.

GRAF 9: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI V ČR A ŠVÉDSKU V LETECH 1960–2011

Graf: Autor, Data: ČSÚ, Eurostat

GRAF 10: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI V ČR A ŠVÉDSKU V LETECH 1969–2011

Graf: Autor, Data: ČSÚ, Eurostat

4.2 Doporučení pro Českou republiku

Pro menší státy, jako je Česká republika, je často výhodné se nechat inspirovat metodami či konkrétními opatřeními, které se již osvědčily ve větších státech. Ovšem, že aplikace převzatých opatření na jiný stát nemusí být vždy účinná a jejich dopady se mohou lišit, protože velkou roli také hraje kultura, zvyky, tradice, historické kořeny a celkové smýšlení obyvatelstva, proto je nutné převzatá opatření adaptovat na poměry dané země.

V této kapitole budou České republice doporučena opatření, směr či cíle, kterými by se měla česká podpora rodin vydat a na které by se měla zaměřit k udržení, ale hlavně ke zvýšení porodnosti a úhrnné plodnosti.

Z úplného počátku by se mělo o rodinné politice a podpoře rodin v Česku začít diskutovat a rozšiřovat povědomí a zájem obyvatelstva v této oblasti o její nutnosti. Ve Švédsku se veřejnost mnohem více zajímá o rodinnou politiku, např. jsou státem financované kampaně na podporu rovnosti pohlaví při péči o dítě a rozšíření povědomí o něm mezi občany, také proto je ve Švédsku velice uplatňován princip solidarity bezdětných s rodinami s dětmi, kterou tedy umožňuje vysoká míra přerozdělování. Také by se Česká republika měla inspirovat od švédského království k politické shodě o rámcových cílech rodinné politiky, a tím tak zajistila její stabilitu, která v dnešní době zajištěna není. Protože i částečné změny nebo restrikce v rodinné politice představují pro rodiny s dětmi i pro občany teprve chystající se rodinu založit značnou dávku nejistoty a tím se každá změna stává spíše demotivující k založení rodiny.

Česká republika by se měla především v první řadě zaměřit na změnu prioritních cílů podpory rodinné politiky, kterými by měli být hlavně podpora rovnoprávnosti pohlaví při péči o děti, čímž by se docílilo i zrovnoprávnění postavení žen na trhu práce, což by následně ženy neodrazovalo od zakládání rodin a nenutilo by je to vybírat si mezi rodinou a kariérou, což je jeden z prioritních problémů v České republice. Zaměstnavatelé by tak už nebrali jen ženu jako „rizikového a nespolehlivého“ zaměstnance a tím by zmizel i důvod platové diskriminace žen. S tím také úzce souvisí následná podpora slučitelnosti rodičovských a profesních rolí, která by se podpořila širokou a kvalitní sítí zařízení pečujících o děti předškolního věku, kde by byl např. zákonný nárok na umístění každého

dítěte. Lepší slučitelnost obou rolí by také podpořil rozvoj a rozšíření pracovních pozic na částečné úvazky, což je v současné době v České republice pro zaměstnavatele celkem nevýhodné.

Pro obtížnost porovnání přímých finančních podpor rodin s dětmi, kvůli rozdílnosti systémů obou států, nelze porovnávat výše např. přídavků na děti, které jsou ve Švédsku několika násobně vyšší a vyplácené plošně na rozdíl od České republiky, ale na rozdíl od ní má Švédsko vysokou míru zdanění a tím i přerozdělování veřejných financí a má také zaveden systém rodičovského pojištění. I přesto jsou jednorázové finanční dávky jako např. porodné irelevantní k vlivu na porodnost, avšak v České republice je nárok na jejich vyplácení testován příjmem a jejich účelem je kompenzace nákladů na počáteční výbavu dítěte sociálně slabým rodinám a jako takové s tímto účelem by měly zůstat.

Podle nedávných zpráv má levicová strana v České republice již vypracovány některé z výše uvedených návrhů na zlepšení rodinné politiky, a to právě především ve zrovnoprávnění pohlaví při péči o dítě (přímo uzákonění povinnosti částečné péče mužem), tím tedy i zrovnoprávnění pozice žen na trhu práce a rozšíření sítě mateřských škol s garancí státu na volná místa pro každé dítě. Avšak toto jsou jen nahodilé návrhy, které když se politické strany nesjednotí v názorech na rodinnou politiku, nebudou možná ani provedeny nebo budou zavedeny na určitou dobu. Ačkoliv je toto téma již velice probíraným na úrovni celé Evropské unie a již byla schválena doporučení pro všechny členské státy Evropské unie k podpoře zajištění péče o předškolní děti a podpoře rovnoprávnosti pohlaví při péči o děti, v České republice zatím k vážným diskusím na toto téma moc nepřibývá. I přesto se i česká podpora rodin nejspíše dočká pozitivní změny a světlých zítřků.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zanalyzovat vliv, který má rodinná politika na porodnost. Tento vliv byl zkoumán v průběhu let a to od poválečného období do současnosti, dále byl zkoumán ve dvou státech a to v České republice a Švédsku, s cílem navrhnout Česku opatření ke zvýšení porodnosti prostřednictvím rodinné politiky s uvážením nových trendů ve společnosti a demografických změn.

Aby byly výstupy a závěry práce zcela srozumitelné, byly v první části práce popsány vazby státu a společnosti na rodinu, základní teoretická východiska, principy a nástroje rodinné politiky a také vysvětleny pojmy v oblasti demografického ukazatele porodnosti. Aby mohlo dojít k přesné analýze nástrojů rodinné politiky a jejich vlivu na porodnost byl v druhé a třetí kapitole práce popsán vývoj a jaké změny v rodinné politice měly vlastní vliv na změnu míry porodnosti v obou státech zvlášť s ohledem na politické systémy v České republice. V závěrečné kapitole jsou pak tyto státy postaveny vedle sebe k porovnání jejich nástrojů podpory rodin s dětmi a vývoje porodnosti a úhrnné plodnosti spolu s celkovým shrnutím z předchozích kapitol, na základě tohoto srovnání byla České republice navržena určitá opatření k, v dnešní době žádanému, zvýšení porodnosti.

Věřím, že se mi podařilo zanalyzovat vliv rodinné politiky na porodnost a úhrnnou plodnost v průběhu let od druhé světové války až po současnost jak v České republice, tak i ve Švédsku a tím splnit cíl této práce. Došla jsem k závěrům, že přímá finanční podpora rodin je relevantní k podpoře porodnosti pouze v případě, že dávky pokrývají větší část nákladů spojených s výchovou dětí a jsou vypláceny plošně, což ve Švédsku umožňuje vysoká míra zdanění, tím i vysoká míra přerozdělování veřejných financí s uplatňovaným principem solidarity bezdětných s rodinami s dětmi a také neobvyklý systém rodičovského pojištění. Jestliže je nárok na dávky testován příjmem a pokrývají jen zlomek nákladů spojených s výchovou dětí nebo jsou vypláceny jednorázově jako např. porodné, mají tyto dávky účel pomoci sociálně slabým rodinám s dětmi, ale k výši porodnosti jsou irelevantní. Největší vliv na výši porodnosti mají nástroje nepřímé podpory rodin a zejména ty, které jsou vztažené na zrovnoprávnění postavení žen a mužů při výchově dětí, což nabízí ženám se lépe zapojit na trhu práce a eliminuje tak předsudky zaměstnavatelů o „nespolehlivosti“

žen v zaměstnání, což zároveň odbourává platovou diskriminaci žen. Ženy si poté nemusí vybírat mezi rodinným životem a budováním kariéry. S touto oblastí úzce souvisí opatření podporující sloučení rodinných a profesních rolí, což umožňuje např. široká síť kvalitních zařízení pečujících o děti předškolního věku, která by garantovala možnost umístění každého dítěte. Dalším nástrojem podporující tento cíl je rozšíření pracovních pozic s částečným nebo pružným úvazkem, nejprve by však měl stát tyto typy pracovních úvazků zatraktivnit zaměstnavatelům, aby je byli ochotni poskytovat více než doposud. České republice jsem tedy doporučila hlavně sjednotit politické názory v oblasti podpory rodin s dětmi a tím rodinnou politiku stabilizovat. Také zaměřit se nově hlavně na výše zmíněné cíle k dosažení vyšší porodnosti, s ponecháním přímých finančních dávek ve stejné podobě s účelem pomoci sociálně slabým rodinám. V české rodinné politice už i tak dochází ke snaze přizpůsobit se novým trendům ve společnosti např. tolerancí různých typů rodin, tedy i nesezdaných soužití rodičů.

Seznam grafů

GRAF 1: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI V ČR V LETECH 1945–1989	27
GRAF 2: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI V ČR V LETECH 1945–1989	28
GRAF 3: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI V ČR V LETECH 1989–2011	35
GRAF 4: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI V ČR V LETECH 1989–2011	35
GRAF 5: PRŮMĚRNÝ VĚK MATEK PŘI PORODU V ČR V LETECH 1945–2011.....	36
GRAF 6: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI VE ŠVÉDSKU V LETECH 1960–2011	45
GRAF 7: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI VE ŠVÉDSKU V LETECH 1969–2011	46
GRAF 8: PRŮMĚRNÝ VĚK MATEK PŘI PORODU VE ŠVÉDSKU V LETECH 1970– 2010 V 5-TI LETÝCH INTERVALECH	46
GRAF 9: VÝVOJ MÍRY PORODNOSTI V ČR A ŠVÉDSKU V LETECH 1960–2011..	50
GRAF 10: VÝVOJ ÚHRNNÉ PLODNOSTI V ČR A ŠVÉDSKU V LETECH.....	50

Seznam tabulek

TABULKA 1: PORODNÉ V LETECH 1947–1989	21
TABULKA 2: PŘÍDAVEK NA DÍTĚ V LETECH 1945–1989	22
TABULKA 3: ZVÝŠENÉ SAZBY DANÍ ZE MZDY	23
TABULKA 4: VÝŠE PŘÍDAVKU NA DÍTĚ V ROCE 2012	31
TABULKA 5: ZMĚNA VÝŠE ŽIVOTNÍCH MINIM RODINY A HRANICE ROZHODNÉHO PŘÍJMU PRO NÁROK NA PŘÍDAVEK NA DÍTĚ (2,4 násobek životního minima rodiny) V LETECH 2011-2012.....	32
TABULKA 6: VÝŠE RODIČOVSKÉHO PŘÍSPĚVKU PODLE DÉLKY POBÍRÁNÍ V ROCE 2008.....	33
TABULKA 7: MAXIMÁLNÍ VÝŠE POPLATKU ZA ZAŘÍZENÍ PEČUJÍCÍ O DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO A ŠKOLNÍHO VĚKU V ROCE 2002	43

Seznam tabulek v příloze

TABULKA 1: DATA ZA ČESKOU REPUBLIKU KE GRAFŮM č. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9...	38
TABULKA 2: DATA ZA ŠVÉDSKO KE GRAFŮM č. 6, 7, 8, 9.....	40

Literatura

Demografický portál, Demografie.info, Porodnost, [on-line].[cit. 12. března 2013].

Dostupný na WWW:

<http://www.demografie.info/?cz_porodnost=&PHPSESSID=172682d1849fe3e17ef08a9f00ed3d63>

Firemní školky KINDERGARTEN. [online].[cit. 13. dubna 2013]. Dostupné na WWW:

<<http://www.kindergarten.cz/cs/clanek/firemni-skolky>>

GILDAINOVA, E. *Vliv populační politiky na demografický vývoj v ČR*. Brno, 2010.

[online].[cit. 28. dubna 2013] Dostupné z WWW:

http://is.muni.cz/th/251709/esf_b/Gildainova_bakalarska_prace.pdf. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita.

HOEM, J. M. *Proč má Švédsko tak vysokou plodnost*, Praha: Demografie č. 4, 2006, str. 241-250, [online].[cit. 5. května 2013]. Dostupné na WWW:

<[http://notes3.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/6300327CBC/\\$File/180306q4.pdf](http://notes3.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/6300327CBC/$File/180306q4.pdf)>

HÖHNE, S. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 1. vydání, Praha: VÚPSV, 2008. 63 s. ISBN: 978-80-87007-93-8

PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Sv. II, P–Ž, Praha: Karolinum 1996, 749-162 s. ISBN80-7184-310-52

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, Praha: Portál 2007, 285 s., ISBN 978-80-7367-269-0

KOLEKTIV AUTORŮ, *Demografie (nejen) pro demografy*, 3. přepracované vydání, Praha: SLON 2009.244 s.ISBN-13: 978-80-7419-012-4

KOTOUS, J., MUNKOVA, G., PEŘINA, P.: *Úvod do sociální politiky*. 2.vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2000. 96 s.

KOUBEK, J. *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1994, 197 s.

KOUBEK, J. *Populační politika Československé republiky v letech 1945-1980*. Praha: Demografie. 1981. Str. 32-49.

KREBS, Vojtěch, a kol. *Sociální politika*, 4. přepracované a aktualizované vydání, Praha: ASPI, a.s., ČR, 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1

KREBS, V., DURDISOVÁ, J., *Sociální politika*, 1. vydání, Praha: CodexBohemia , ČR, 1997. 328 s.

KUČERA, Milan. *Populace České republiky, 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1994, 197 s. ISBN 80-901-6747-0

KUČERA, M. *Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky*. Praha: Demografie č. 4. 2008. Str. 230-239. [online].[cit. 27. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <[http://notes3.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/630035A6B9/\\$File/180308q4.pdf](http://notes3.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/630035A6B9/$File/180308q4.pdf)>

KUČERA, M., *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. www.cefres.cz, 2001, [online].[cit. 14. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/kucera_2001_rodinna_politika_demografie_csr.pdf>

MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I.*, Praha: VÚPSV, 2003. 246 s.

MPSV, Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí, *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, ČR, 2008, 30 s. ISBN 978-80-86878-82-9

Ministerstvo práce a sociálních věcí, [on-line].[cit. 3. května 2013]. Dostupný na WWW: <www.mpsv.cz>

MPSV, *Národní zpráva o rodině*, 2004, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, str. 31. [on-line].[cit. 12. března 2013]. Dostupný na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/274/040804a.pdf>>

NEYER, G., *Rodinná politika a plodnost v Evropě: Pronatalitní politika v souvislosti s politikou genderovou, politikou zaměstnanosti a opatřeními týkajícími se péče o děti*. Demografie č. 4. 2009. Str. 235-251. [online].[cit. 27. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <[http://notes3.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/63003F53B8/\\$File/180309q4.pdf](http://notes3.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/63003F53B8/$File/180309q4.pdf)>

PETRUSEK, Miloslav, *Velký sociologický slovník*. Sv. II, P–Ž, Praha: Karolinum 1996, 749-162 s. ISBN80-7184-310-52

Příčiny ženské neplodnosti. [online].[cit. 16. Března 2013]. Dostupné na WWW:
<<http://www.sanatoriumhelios.cz/zenska-neplodnost>>

TOMEŠ, I., *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*, 1. vydání, Praha: Sociopress, 1996, 213 s.

Příčiny ženské neplodnosti. [online].[cit. 16. Března 2013]. Dostupné na WWW:
<<http://www.sanatoriumhelios.cz/zenska-neplodnost>>

VACULÍKOVÁ, L. *Rodinná politika v České republice a Švédsku*. Brno, 2006.
[online].[cit. 28. dubna 2013]. Dostupné z WWW:
http://is.muni.cz/th/63168/esf_m_b1/Diplomova_prace_na_tisk.pdf. Diplomová práce.
Masarykova univerzita.

Vládní stránky Švédska, [on-line].[cit. 7. května 2013]. Dostupné na WWW:
<<http://www.government.se/sb/d/15473/a/183497>>

Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění

Zákon č. 37/1993 Sb., o změnách v nemocenském a sociálním zabezpečení

Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

Zákon č. 67/1959 Sb., o schválení zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění

Přílohy

TABULKA 1: DATA ZA ČESKOU REPUBLIKU KE GRAFŮM č. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9

ČESKÁ REPUBLIKA						
ROK	Porodnost (na 1 000 obyv.)	Živě narození	Střední stav obyvatelstva	Úhrnná plodnost	Průměrný věk matky při porodu celkem	Průměrný věk matek při porodu 1. dítěte
1945	18,16	194 182	10 692 912	2,67	28,6	25,1
1946	22,10	210 454	9 523 266	3,25	28,4	25,0
1947	23,59	206 745	8 765 230	3,05	28,1	24,6
1948	22,25	197 837	8 893 104	2,89	27,8	24,2
1949	20,86	185 484	8 892 613	2,73	27,5	24,1
1950	21,10	188 341	8 925 122	2,80	27,3	23,8
1951	20,57	185 570	9 023 170	2,76	27,1	23,6
1952	19,74	180 143	9 125 183	2,70	27,0	23,6
1953	18,71	172 547	9 220 908	2,61	27,0	23,5
1954	18,13	168 402	9 290 617	2,58	26,9	23,3
1955	17,71	165 874	9 365 969	2,58	26,7	23,2
1956	17,21	162 509	9 442 040	2,57	26,5	23,1
1957	16,34	155 429	9 513 758	2,50	26,3	23,0
1958	14,81	141 762	9 574 650	2,31	25,9	23,0
1959	13,41	128 982	9 618 554	2,12	25,5	22,9
1960	13,34	128 879	9 659 818	2,11	25,4	22,9
1961	13,66	131 019	9 588 016	2,13	25,4	22,9
1962	13,88	133 557	9 621 808	2,14	25,3	22,8
1963	15,39	148 840	9 668 741	2,33	25,4	22,7
1964	15,87	154 420	9 730 019	2,36	25,6	22,7
1965	15,07	147 438	9 785 102	2,18	25,6	22,7
1966	14,37	141 162	9 826 188	2,01	25,4	22,6
1967	14,05	138 448	9 854 241	1,90	25,2	22,5
1968	13,91	137 437	9 877 632	1,83	25,1	22,5
1969	14,47	143 165	9 896 695	1,86	25,0	22,5
1970	15,08	147 865	9 805 157	1,91	25,0	22,5
1971	15,68	154 180	9 830 602	1,98	25,1	22,6
1972	16,58	163 661	9 868 379	2,07	25,1	22,6
1973	18,32	181 750	9 919 519	2,29	25,3	22,6
1974	19,43	194 215	9 994 761	2,43	25,2	22,6

1975	19,06	191 776	10 062 366	2,40	25,1	22,5
1976	18,50	187 378	10 128 220	2,36	25,1	22,5
1977	17,84	181 763	10 189 312	2,32	25,0	22,5
1978	17,46	178 901	10 245 686	2,32	24,9	22,4
1979	16,72	172 112	10 296 489	2,29	24,8	22,4
1980	14,89	153 801	10 326 792	2,10	24,7	22,4
1981	14,02	144 438	10 303 208	2,02	24,7	22,4
1982	13,74	141 738	10 314 321	2,01	24,6	22,4
1983	13,31	137 431	10 322 823	1,96	24,6	22,3
1984	13,26	136 941	10 330 481	1,97	24,6	22,3
1985	13,15	135 881	10 336 742	1,96	24,6	22,3
1986	12,90	133 356	10 340 737	1,94	24,6	22,4
1987	12,65	130 921	10 348 834	1,91	24,7	22,4
1988	12,81	132 667	10 356 359	1,94	24,7	22,4
1989	12,39	128 356	10 362 257	1,87	24,8	22,5
1990	12,60	130 564	10 362 740	1,89	24,8	22,5
1991	12,55	129 354	10 308 682	1,86	24,7	22,4
1992	11,80	121 705	10 317 807	1,71	24,8	22,5
1993	11,72	121 025	10 330 607	1,67	25,0	22,6
1994	10,31	106 579	10 336 162	1,44	25,4	22,9
1995	9,30	96 097	10 330 759	1,28	25,8	23,3
1996	8,77	90 446	10 315 353	1,19	26,1	23,7
1997	8,80	90 657	10 303 642	1,17	26,4	24,0
1998	8,79	90 535	10 294 943	1,16	26,6	24,4
1999	8,70	89 471	10 282 784	1,13	26,9	24,6
2000	8,85	90 910	10 272 503	1,14	27,2	24,9
2001	8,87	90 715	10 224 192	1,15	27,5	25,3
2002	9,10	92 786	10 200 774	1,17	27,8	25,6
2003	9,18	93 685	10 201 651	1,18	28,1	25,9
2004	9,57	97 664	10 206 923	1,23	28,3	26,3
2005	9,99	102 211	10 234 092	1,28	28,6	26,6
2006	10,31	105 831	10 266 646	1,33	28,9	26,9
2007	11,10	114 632	10 322 689	1,44	29,1	27,1
2008	11,46	119 570	10 429 692	1,50	29,3	27,3
2009	11,28	118 348	10 491 492	1,49	29,4	27,4
2010	11,14	117 153	10 517 247	1,49	29,6	27,6
2011	10,35	108 673	10 496 672	1,43	29,7	27,8

Tabulka: Autor, Data: ČSÚ

TABULKA 2: DATA ZA ŠVÉDSKO KE GRAFŮM č. 6, 7, 8, 9

ŠVÉDSKO						
ROK	Porodnost (na 1000 ob.)	Střední stav obyvatelstva	Živě narození	Úhrnná plodnost	Průměrný věk matky při porodu celkem	Průměrný věk matek při porodu 1. dítěte
1960	13,68	7 471 345	102 219			
1961	13,94	7 497 967	104 501			
1962	14,22	7 542 028	107 284			
1963	14,89	7 581 148	112 903			
1964	16,08	7 627 507	122 664			
1965	15,96	7 695 200	122 806			
1966	15,87	7 772 506	123 354			
1967	15,47	7 843 088	121 360			
1968	14,33	7 892 774	113 087			
1969	13,57	7 931 772	107 622	1,93	27,07	
1970	13,76	8 004 371	110 149	1,92	26,96	25,9*
1971	14,17	8 081 230	114 484	1,96	26,84	
1972	13,83	8 115 438	112 273	1,91	26,76	
1973	13,49	8 129 161	109 663	1,87	26,74	
1974	13,49	8 143 463	109 874	1,87	26,69	
1975	12,67	8 176 447	103 632	1,77	26,71	24,5*
1976	11,98	8 208 427	98 345	1,68	26,87	
1977	11,66	8 236 144	96 057	1,64	26,98	
1978	11,28	8 266 936	93 222	1,60	27,19	
1979	11,62	8 284 261	96 255	1,66	27,45	
1980	11,69	8 303 094	97 064	1,68	27,56	25,5*
1981	11,31	8 317 967	94 065	1,63	27,70	
1982	11,14	8 323 038	92 748	1,62	27,88	
1983	11,02	8 327 488	91 780	1,61	28,04	
1984	11,27	8 330 577	93 889	1,66	28,25	
1985	11,80	8 342 633	98 463	1,74	28,36	26,1*
1986	12,20	8 358 139	101 950	1,80	28,40	
1987	12,49	8 381 519	104 699	1,84	28,50	
1988	13,32	8 414 089	112 080	1,96	28,51	
1989	13,72	8 458 888	116 023	2,01	28,55	
1990	14,53	8 527 039	123 938	2,13	28,56	26,3*
1991	14,40	8 590 630	123 737	2,11	28,71	
1992	14,21	8 644 120	122 848	2,09	28,84	

1993	13,58	8 692 013	117 998	1,99	28,96	
1994	12,84	8 745 109	112 257	1,88	29,12	
1995	11,73	8 816 381	103 422	1,73	29,20	27,3*
1996	10,78	8 837 496	95 297	1,60	29,40	
1997	10,23	8 844 499	90 502	1,52	29,50	
1998	10,06	8 847 625	89 028	1,50	29,70	27,80*
1999	9,96	8 854 322	88 173	1,50	29,80	27,90 *
2000	10,21	8 861 426	90 441	1,54	29,90	27,90*
2001	10,30	8 882 792	91 466	1,57	30,00	28,20*
2002	10,75	8 909 128	95 815	1,65	30,10	28,25
2003	11,09	8 940 788	99 157	1,71	30,30	28,48
2004	11,24	8 975 670	100 928	1,75	30,40	28,64
2005	11,25	9 011 392	101 346	1,77	30,50	28,68
2006	11,71	9 047 752	105 913	1,85	30,60	28,77
2007	11,79	9 113 257	107 421	1,88	30,60	28,77
2008	11,90	9 182 927	109 301	1,91	30,60	28,76
2009	12,08	9 256 347	111 801	1,94	30,70	28,86
2010	12,38	9 340 682	115 641	1,98	30,70	28,91
2011	11,87	9 415 570	111 770	1,90	30,80	29,00

Graf: Autor, Data: Eurostat * MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J., 2003, str. 208